

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Black box och siluetter

Några socionomstudenters attityder till könsneutralt språk

Socionomprogrammet

C-opsats

Vårterminen 2009

Författare: Elin Eliasson, Frida Lundqvist

Handledare: Ove Sernhede

Abstract

Titel: *Black box och siluetter – några socionomstudenters attityder till könsneutralt språk*

Författare: Elin Eliasson och Frida Lundqvist

Nyckelord: Könsneutral, språk, attityd, diskurs

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka attityder till könsneutralt språk, med fokus på könsneutrala pronomen som ”hen” och yrkestitlar.

- Vilka attityder har studenter på socionomprogrammet till könsneutralt språk?
- Hur medvetna är studenter på socionomprogrammet om relationen mellan språket och könsmaktsordningen?

Datainsamlingsmetoden har varit fokusgrupper, där deltagarna läst igenom ett stimulusmaterial i form av två versioner av samma text, dels i original och dels med ett könsneutralt språk. Detta har analyserats dels efter en dekonstruktion i tre komponenter av attitydbegreppet, samt med en diskursteoretisk ansats som utgår från antagandet att det existerar en könsmaktsordning i samhället idag och att denna är en diskursiv ordning som informanterna förhåller sig till i talet om och kring kön och språk. I resultatet framkommer att det finns en positiv inställning till ett könsneutralt språk, men också att det finns en vaksamhet för hur det kommer att påverka nyanserna i det språk vi har idag, samt hur man ska förhålla sig till människor då det blir svårare att i förväg ta reda på könet hos en person. Här finns också exempel på hur informanterna lägger makten över könsmaktsordningen, och språket, utanför sig själva. Slutsatserna blir att det finns ett behov, ett användningsområde och en vilja att arbeta in könsneutralitet i svenskan, men också starka krafter i det språk vi har idag som gör att det krävs ett medvetandegörande hos individen för att komma vidare i det arbetet. Resultaten kopplas slutligen till socialt arbete dels genom språkets vikt för relationen mellan socialarbetare och klient, samt den (ytterligare) dimension av makt som framträder genom vår diskursteoretiska ansats.

Ett stort tack,

till våra **informanter** utan vilka denna uppsats, av förklarliga skäl, inte skulle blivit av. Vi är oerhört tacksamma och glada att just ni valde att ställa upp, ni har bistått oss inte bara med intressanta tankar just för syftet med denna uppsats, men era åsikter har även fått oss att tänka till själva! Dessutom har era öppna och vida diskussioner försett oss med flera leenden och skratt under det annars något tyngande analysarbetet.

Tack också till vår handledare, **Ove Sernhede**, som regelbundet dragit ned våra stressnivåer genom sina förmaningar om is i magen, och dessutom kommit med ovärderliga råd och tips.

Tack även till **familj och vänner** som på olika sätt stöttat och hjälpt oss i processen, och accepterat vår brist på socialt liv under slutfasen av detta arbete.

Vi vill slutligen tacka varandra, **Elin och Frida**, för att vi återigen lyckats pussla ihop något som faktiskt liknar en uppsats, trots att det i stunder känts oss övermäktigt. **Tack!**

1. INLEDNING	6
1.1.Disposition	7
1.1.1.Användning av hen.....	7
1.2.Syfte och frågeställningar.....	7
2.BAKGRUND.....	8
2.1.Kort grammatiklära	8
2.2.Språk – sociologi, vård och planering	8
2.3.”Hen” och könsneutralitet i svenska språket.....	9
2.4. Tidigare forskning.....	11
2.4.1. Genusperspektiv på språk.....	11
2.4.2. Övriga arbeten.....	12
2.4.3. ful_.....	13
2.5. Begreppsförklaringar	14
2.6. Förförståelse	15
3. METOD.....	16
3.1.Datainsamling.....	16
3.1.1.Fokusgrupper, teori	16
3.1.2.Fokusgrupper, tillämpning	17
3.1.3.Moderatorrollen, teori	18
3.1.4.Moderatorrollen, tillämpning	18
3.1.5.Intervjuguide och stimulusmaterial	18
3.1.6.Avslutning och efterbehandling	19
3.2.Etiska överväganden.....	20
3.3.Validitet och generaliserbarhet.....	20
3.4.Relabilitet.....	21
3.5. Analys.....	21
3.5.1. Ad hoc och diskursteoretisk ansats.....	21
3.5.2. Metod- och analysdiskussion	22
4.TEORI.....	23
4.1.Social konstruktion	23
4.1.1.Kön eller genus?.....	23
4.1.2.Könsmaktsordning	24

4.2.Diskursteori och Foucault	26
4.2.1.Sexualitetens historia- viljan att veta.....	27
 5. RESULTAT	 28
5.1. Empiri	29
5.1.1. Hur ser användningen ut?.....	30
5.1.2. I det sociala arbetet.....	31
5.1.3. Reflektioner kring behovet av att veta en persons kön.....	31
5.1.4. Avpersonifiering.....	32
5.1.5. Hur skulle man få ett mer könsneutralt språk?	32
 5.2. Analys.....	 34
5.2.1. Vilka attityder har studenter på socionomprogrammet till könsneutralt språk?	34
5.2.2. Hur medvetna är studenter på socionomprogrammet om relationen mellan språket och könsmaktsordningen?.....	37
 6. SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION.....	 40
6.1. Förslag till framtida forskning.....	42
 7. REFERENSER	 43
 8. BILAGOR	 46
8.1. Bilaga 1- Intervjuguide	46
8.2. Bilaga 2 – Spelregler	47
8.3. Bilaga 3 – Lista på alternativa pronomen	49

1. Inledning

Det är ej blott i livet, det är också i grammatiken som maskulinum är ”det starkare könet” och tager sig rätt att tala å båda könen vägnar.

((Esaias Tegnér,1925) i Edlund et al., 2007:185).

Under vår utbildning på socionomprogrammet har vi fått höra att allt beteende är kommunikation, det går inte att ”icke-kommunicera”. Men kroppsspråk och tonfall i all ära, det viktigaste instrumentet i mellanmänsklig kommunikation är ändå det gemensamma språket. Inte minst i ett arbete som socionom är språket, det talade och skrivna, viktigt för att skapa förståelse och relationer mellan människor i olika situationer. Vi blev intresserade av könsneutralitet i språket då vi läste om det finska pronomenet ”hän” i en tidningsartikel. Hän är ett könsneutralt pronomen, som kan syfta på både män och kvinnor, dessutom kan man tänka sig att ett sådant pronomen innefattar de personer som inte uppfattar sig som tillhörandes endera könet, eller könlösa. Det är också praktiskt användbart i de fall man talar om en person vars identitet, eller åtminstone kön, är okänt. En annan intressant aspekt när man talar om språk och kön är yrkestitlar, och det faktum att vi i svenskan använder så kallat generativt maskulinum när vi talar, det vill säga att vi oftast säger ”han” om personer vi inte identifierat. Yrkestitlar är en annan del i språket där det maskulina överväger, även i titlar som vi på senare dagar anser blivit mer neutrala (i det avseendet att man använder samma böjning för yrkesutövare av båda könen) är det den maskulint böjda varianten som används, delvis just för att de kvinnliga varianterna alltid varit böjningar av ett maskulint grundbegrepp. Användandet av det maskulina som generativ både som pronomen och i yrkestitlar tänker vi oss innebär en slags undermedveten diskriminering, eller ett upprätthållande av en könsmaktsordning som sedan länge ligger inbyggt i språket. Då vi läste en språksociologisk undersökning gjord av lärarstudenter vid Malmö högskola (Landquist, Lind, 2008) blev vi intresserade av det fenomen de undersökt – finns det en koppling mellan språk och jämställdhet i dagens samhälle? Hur ser i så fall den kopplingen ut, finns det något man kan göra för att förändra språket och är det ens önskvärt att göra det? Detta mynnade ut i vårt val av ämne för denna uppsats, språk, och könsmaktsordning.

1.1.Disposition

Uppsatsen inleds med syfte och frågeställningar. I andra kapitlet presenteras en bakgrund till ämnesområdet språk, könsneutralt språk samt hur forskningen på området sett ut. Denna bakgrund inleds med en kort grammatiklära. Vi presenterar också olika tidigare arbeten på ämnet som inspirerat oss. I bakgrunden ger vi också en begreppsförklaring till några mer vardagliga begrepp som används genom uppsatsen. Därefter följer ett metodkapitel där vi beskriver vår datainsamlingsmetod fokusgrupper, genomförandet av dessa samt reflektioner kring metodval och genomförande. Vidare beskrivs i metodkapitlet hur vi gått tillväga med vår bearbetning av det insamlade materialet samt analysen, och kritiska reflektioner. Fjärde kapitlet är ett teorikapitel som beskriver de teoriinriktningar och begrepp vi använder som bakgrund och använder oss av i kommande analys. Femte kapitlet innehåller dels en presentation av vår empiri med efterföljande analys efter våra frågeställningar. Uppsatsen avslutas med en slutdiskussion som innehåller en sammanfattning av våra resultat, våra egna reflektioner kring vår arbetsprocess, vår motivering till varför denna uppsats är viktigt samt förslag till framtida forskning.

1.1.1.Användning av hen

Genom uppsatsen kommer vi att använda oss av de könsneutrala pronomen ”hen” och ”henom” som tillägg till de feminina och maskulina formerna. Vi vill på detta sätt belysa för läsaren det vi undersökt, attityder till ett könsneutralt språk. Vi tror också att detta underlättar läsningen av vår empiri, då läsaren själv får en konkret inblick i och en känsla för vad det är våra informanter ställs inför och diskuterar. Detta tror vi kan bidra till en givande och spännande läsoplevelse och också ett intressant smakprov på könsneutralt språk i dess rätta miljö.

1.2.Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka vilka attityder till könsneutralt språk som finns hos studenter på socionomprogrammet. Vi har också velat undersöka hur medvetna dessa studenter är om relationen mellan språk, kön och makt.

Frågeställningar

Vilka attityder har studenter på socionomprogrammet till könsneutralt språk?

Hur medvetna är studenter på socionomprogrammet om relationen mellan språket och könsmaktsordningen?

2. Bakgrund

2.1. Kort grammatiklära

Här följer en kortfattad grammatiklära då vi genomgående i uppsatsen använder oss av ett flertal grammatiska termer. Samtliga definitioner är hämtade ur *Nationalencyklopedin* (www.ne.se). Här redogör vi också för vår egen tolkning och förståelse av begreppet **könsneutralt språk**.

Genus – indelning av ett språks substantiv i ett antal (mellan två och drygt tjugo) olika klasser, vilka påverkar deras grammatiska uppförande. Inom svenska och många andra språk är det lämpligt att skilja mellan å ena sidan biologiskt genus eller sexus (dvs. *han* och *hon*) och å andra sidan grammatiskt genus (*en* och *ett*).

Pronomen - ordklass vars medlemmar kan ersätta en nominalfras, dvs. ett substantiv och dess bestämmningar.

Maskulinum - grammatisk term för ett genus som kontrasterar åtminstone mot femininum. Maskulinum används också om ord eller suffix som på grund av sin betydelse betecknar varelser av manligt kön, som svenskans pronomen *han* eller svenskans suffix *-e* (t.ex. *den ny-e chefen*).

Femininum - *feminin*, grammatisk term för genus som kontrasterar mot åtminstone maskulinum. Femininum används också om ord eller suffix som på grund av sin betydelse betecknar varelse av kvinnligt kön, t.ex. i svenskan pronomenet *hon* och suffixen *-inna*, *-(er)ska*.

Indefinita pronomen - *obestämda pronomen*, pronomen som ensamma eller tillsammans med ett substantiv betecknar någon eller något som lyssnaren eller läsaren inte förväntas kunna entydigt identifiera utifrån texten eller talsituationen. Indefinita pronomen anger vanligen kvantitet: *många*, *mycket*, *någon*, *ingen*; även pronomen som anger alla eller vilket som helst exemplar av en viss typ: *all*, *varje*, *vilken som helst*, *man*.

Böjning - inom språkvetenskapen de systematiska förändringar i ett ords form som har grammatisk funktion. Böjningskategorier som återkommer i många språk är numerus, genus och kasus hos substantiv och adjektiv, komparation hos adjektiv samt (in)finithet, tempus och modus hos verb.

Könsneutralt (språk) - När vi talar om könsneutralt språk menar vi ett språk som innehåller pronomen och benämningar på yrken som inte böjs eller bestäms av könet på personen man talar om. Vi tänker oss att ett könsneutralt språk är ett språk där en okänd persons kön inte kan läsas ut genom exempelvis titlar eller pronomen. ”Hen arbetar som kassapersonal” skulle då vara könsneutralt jämfört med ”hon arbetar som kassörska”. Anledning att vi talar om detta som könsneutralt och inte *genus*neutralt beror på att det var så vi först hörde och förstod begreppet, och också att det är så det benämns i större delen av den litteratur vi tagit del av i uppsatsen.

2.2. Språk – sociologi, vård och planering

Språksociologi är en del av språkvetenskapen som fokuserar mer på den sociala dimensionen av språket än den ursprungliga strukturella språkforskningen, och den så kallade generativa grammatiken (Einarsson, 2004:18). Men även inom språksociologin, liksom i de flesta undersökningar och diskussioner som rör kön och språk, fokuserar man främst på olika sätt att tala och hur användningen av språket ser ut och inte hur själva språket i sig är uppbyggt. Bland annat skriver Einarsson om att mäns språk sägs vara sakinriktat och kvinnors språk personinriktat, och att kvinnor i högre grad talar mer vårdat och närmare standardspråket än män från samma samhällsklass. Det finns dock ett visst intresse även i sådan forskning, om inte annat

för att Einarsson vidare beskriver denna språkliga variation som *genderlekt*¹ och att dessa genderlekter är något som barn från mycket ung ålder är medvetna om. Detta belyser han med en undersökning där barn i lågstadielklasser kan ”identifiera” olika uttalanden som gjorda av män eller kvinnor. Vidare skriver han att det är tydligt att barns självförståelse konstrueras genom språket, det är via språket de lär sig hur manligt och kvinnligt identifieras, tillsammans med vad som anses ” normalt”. I boken *Språk och kön* (Edlund, Erson, Milles, 2007), som säger sig vara den första svenska läroboken på ämnet, menar författarna att det främst är genom det språkliga samspelet med yttervärlden som individen utforskar sin identitet. I samspel med omgivningen försöker hen skapa sig en plats genom att språkligt konstruera sig själv som person (Edlund et al., 2007:23).

I ett kapitel behandlar Einarsson olika sätt att medvetet påverka språkets ställning och karaktär, detta kallas språkplanering (Einarsson, 2004:53). Einarsson skiljer på två typer av språkplanering:

- *Statusplanering*, att välja officiella språk och undervisningsspråk i ett land. Detta är förverkligandet av språkpolitiken i ett land.
- *Korpusplanering*, att etablera nya termer och reformera stavning. Detta kan även kallas språkvård.

Språkvård rör oftast det skrivna språket, och nyheterna som uppkommer kommer oftast från språkbrukarna själva som svar på de behov som uppstår inom olika verksamheter. I Sverige är det språkvårdande organet Språkrådet². En av språkvårdens viktigaste uppgifter är att förhindra språkväld. Språkväld är det som inträffar då språket som system används som maktmedel, för att såra, kränka, utöva orättvis makt eller osynliggöra. När det gäller språkförändringar har Labov (Einarsson, 2004) utfört språksociologiska undersökningar där han skiljer på förändring underifrån och uppifrån. Underifrån kommer förändringar med brett folkligt stöd och ofta undermedvetet, medan förändringar uppifrån sker medvetet genom sanktioner eller påbud och ofta från den dominerande sociala klassen. Dahl (2000) skriver i *Språkets enhet och mångfald* att skriftspråket generellt är mer konservativt än det talade, det utvecklas långsammare och mer ryckvis. Det är först när avståndet mellan det talade språket och det skrivna blir för stort som man reformerar språket, inte sällan genom påbud uppifrån (Dahl, 2000:218).

2.3. ”Hen” och könsneutralitet i svenska språket

Redan 1994 skrev Hans Karlgren en artikelserie (”*Politiska ord*”) i Svenska Dagbladet där han presenterade en försvenskad variant av finskans könsneutrala pronomen hän. Karlgren ansåg att ”hen” passade in i det svenska språkmönstret, och förespråkade en reformation av det svenska språket med avseende på könsneutraliteten (Wallner, 2003). Einarsson (2004) belyser begreppet språkväld genom att redogöra för debatten om detta pronomen. Debatten om hen, och det rådande bruket av ”han” som generativt pronomen, utbröt under 1970-talet i Sverige. I samband med detta gav rättschefen och språkexperter inom Statsrådsberedningen ett uttalande om att man så långt som möjligt skulle undvika personliga pronomen och i andra hand använda sig av ”han eller hon”. Skulle detta leda till störande upprepningar skulle fortsättningsvis ”han” användas (Einarsson, 2004:79). Dåvarande ordförande i Språkrådet Bertil Molde sållade sig till de som stod bakom förslaget. Som Einarsson (2004) skriver tycktes uppfattningen hos språkexperterna helt enkelt vara att undvika problemet. Kontentan anser Einarsson dock vara att språkvården genom

¹ Jämför: *dialekt* (geografiskt bundet). Einarsson nämner också *sociolekt* (bundet till social klass) och *kronolekt* (åldersbundet).

² Tidigare Svenska språknämnden.

detta uttalande lyckats minska osynliggörandet av problemet som upplevdes med generativt han, och möjliggjort en snabb förändring i bruket av pronomen (Einarsson, 2004). Faktum kvarstår att detta förändrade bruk inte består i mer än att fler författare och journalister än tidigare reflekterar över bruket av pronomen i början av sina texter, eller använder sig av ”hon” istället för han i sina texter, något som fortfarande ändå inte är särskilt vanligt. Språkrådet har vidare lämnat följande svar på en fråga insänd till ”Språklådan” om vilket könsneutralt pronomen som bör användas i en mening:

[...] Däremot är det ingen god idé att försöka införa *hen* (eller någon annan form – *hin, hän*) som könsneutralt pronomen. Det ser konstigt ut, och det är svårt att tro att man skulle kunna introducera ett så vanligt ord som ett pronomen utan minsta stöd i talspråket. Inte heller är det lyckat att vända på steken och lansera *hon* som könsneutralt pronomen. Det ger i princip samma problem som han. *Denne* eller *denna* är inte heller att rekommendera. Dels är dessa två ord inte könsneutrala, dels ger det lätt meningen en onödigt formell ton.³

I boken Språk och kön (Edlund et al., 2007) finns ett kapitel med överskriften ”Språklig sexism” (2007:179). Här diskuteras bland annat bruk av pronomen samt yrkestitlar. Författarna redogör för kritiken mot svenskans användning av generiskt ”han”, att det strider mot språkkänslan att låta ett pronomen med tydlig könskomponent användas könsneutralt (Edlund et al., 2007:186). 1975 diskuterades första gången könsneutral utformning av lagtext, och man beslöt efter utförliga överväganden att i viss mån avpersonifiera direktiven, vilket i praktiken innebar att undvika personliga pronomen så långt det var möjligt, och att i övriga fall använda sig av ”*han eller hon*”. Hans Landqvist (2001) som har studerat svensk lagtext från 1700-tal till 2000-tal konstaterar dock att generiskt han fortfarande används (Edlund et al., 2007:187). Vissa texter är också inkonsekventa, i samma lag kan exempelvis ”en elev” refereras till som både *han*, eller *han eller hon*. Det finns dock en viss ökning av femininformerna över tid.

Edlund, Erson och Milles skriver också att det inom svensk språkplanering funnits en strävan under 1900-talets senare hälft att använda könsneutrala yrkestitlar, vilket innebär samma ord för både män och kvinnor. Vad man kan se är dock att övergången enbart inneburit förändringar för hur kvinnor omtalas, med lärare och författare som tydligt exempel⁴ (Edlund et al., 2007). Yrkestiteln sjuksköterska, som förekommer och diskuterats flitigt i våra fokusgrupper, utsattes för en utdragen diskussion när män började utbilda sig till yrket under mitten av 1960-talet. Bland annat ansåg flera debattörer att den feminina böjningen drog löje över de manliga sjuksköterskorna och att den avskräckte män från att söka utbildningen. Alternativa förslag som läkarassistent, medicinom och sjukskötare uppkom istället. Sjuksköterskeförbundet har dock motstått påtryckningar från bland annat Arbetsmarknadsstyrelsen om att skapa en könsneutral titel, och idag används istället både sjuksköterska och sjukskötare parallellt på vissa sjukhus (Edlund et al., 2007). Bettina Jobin skriver i en artikel i Språkrådets tidning (2004) att när det gäller könsbestämda ord och titlar krävs det av exempelvis kvinnlig brandpersonal ett extra abstraktionssteg i tankeprocessen för att skapa sig en bild av sin yrkesperson. På samma sätt krävs det ett extra abstraktionssteg för män som är sjuksköterskor. Jobin skriver också att så länge det finns och, i så hög grad som idag, används könsbundna titlar som *manlig sjuksköterska* och *servitris* kommer det finnas en oklarhet och ett tolkningsutrymme kring ord som den generella användningen av *sjuksköterska* och *servitör* (Jobin, 2004:23).

³ <http://www.spraknamnden.se/sprakladan/ShowSearch.aspx?id=id=26009;objekttyp=lan> hämtad 2009-04-09

⁴ Jämför: lärarinna, författarinna

2.4. Tidigare forskning

Vi har använt oss av litteraturstudier samt sökningar i databaser för att ta reda på hur forskningsläget ser ut inom området vi valt att studera. Resultaten har dock varit blygsamma, och det som finns skrivet på området ”språk och kön” handlar till stor del om på vilket sätt (och huruvida) talspråk och sätt att använda språket skiljer sig mellan könen, något vi inte fokuserar på. Det finns också litteratur och artiklar om hur ordbruk skiljer sig mellan kön, men vi har haft svårt att hitta studier och undersökningar som behandlar könsneutralitet i språk (än värre i det svenska språket) och inte minst med avseende på ordval och pronomen. Många träffar vid sökningar på internet har lett oss till olika bloggar och forum där människor diskuterar könsneutrala pronomen och genus, och även kortare artiklar som behandlar könsneutralitet i svenskan och den diskussion som funnits kring ”hen”. Detta kan tyda på att det är ett ämne på uppgång, och en följd av det kan bli att fler undersökningar och mer litteratur publiceras på ämnet. Alternativt betyder det att det är en trend just nu som kanske inte får fäste mer än på nätet⁵. Däremot har vi kunnat läsa om ett fastslaget ökande intresse från HBT-personer⁶ när det gäller könsneutrala pronomen. I ett sammandrag av en artikel ur Språkrådets tidning *Språktidningen* (Grönblad, 2007) kan man läsa att hen sprider sig bland transpersoner, och dessutom kan vara ett praktiskt sätt att benämna en odefinierad person.⁷ I övrigt har vi har avgränsat oss till att skriva om könsneutralitet i det svenska språket, och håller oss till diskussionen och debatten i Sverige, vi har dock läst oss till att könsneutrala språk är något som diskuterats och diskuteras internationellt och som har varit på frammarsch och medfört språkliga förändringar i bland annat England och Tyskland.

2.4.1. Genusperspektiv på språk

Nordenstam ger i boken *Genusperspektiv på språk* (2004) en utförlig presentation av hur forskningsläget på området kön och språk har sett ut i Norden sedan mitten av 1970-talet, vilket är då man räknar med att det började beforskas. Först och främst presenterar hon Deborah Camerons tre hypoteser som varit rådande i forskningen kring kön och språk. Cameron menar att forskare på ämnet arbetar utifrån ett av dessa perspektiv, eller hypoteser.

- bristhypotesen, att kvinnors språkbruk har brister och är sämre än mäns
- dominanshypotesen, mäns makt och dominans över kvinnor avspeglas i språket på olika sätt
- särartshypotesen, män och kvinnors språk skiljer sig åt genom mäns och kvinnors grundläggande kulturskillnader

Dessa hypoteser handlar även de mer om språket som talas än som skrivs, och inte heller om specifika ord. Däremot tar Nordenstam även upp forskning som rör semantiska⁸ delen av språket, och påtalar att språket har samma betydelse som bildkonsten och andra representativa system, med samma del i att skapa och överföra värderingar och betydelser till nya generationer. Bland

⁵ Därmed inte sagt att något som etableras på nätet inte är att räkna med, fenomenet med bloggar har växt enormt under de senaste åren, och den makt över kulturen idag (däribland språkbruk) som finns hos bloggarna är inte heller den att räkna bort.

⁶ Homo- bi- och transpersoner

⁷ Lustigt i sammanhanget är att Språkrådet i tidigare uttalanden, som vi redogjort för, sagt att hen inte är ett alternativ i svenskan.

⁸ Betydelselära

annat skrev författaren Svahn 1999 ”*Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen*” om bruket av nedsättande ord för kvinnor respektive män genom tiderna. Författaren studerar i boken flera hundra ord som samlats in från tre tidsperioder- medeltiden, bondesamhällets tid och enkäter från unga människor idag (Edlund et al., 2007). Nedsättande termer som dessa, eller skällsord, är en del av det språkväld vi tidigare redogjort för enligt Einarsson. Det Svahn kommer fram till är att genom alla tider, fram till idag, hånas kvinnor genom skällsord som syftar på sexuell aktivitet medan män hånas genom syftning på sexuell passivitet eller homosexualitet (Edlund et al., 2007). Svahn anser att det är viktigt att aktivt förändra ordbruket där stereotyper av det här slaget hänger kvar i språket.

(Det, vår anm.) hindrar förnyelse och reproducerar och upprätthåller en ålderdomlig könskonstruktion.
(Nordenstam 2004:40)

En annan intressant undersökning som presenteras av Nordenstam är gjord 1995 av den danska författaren Scheuer. Scheuer studerade en korpus på 40 miljoner ord från olika genrer från 1983 – 1992. Där plockades de sammanhang där *hans* och *hendes* förekom ut, och de ord som följde pronomenet systematiserades. Här följer de fem ord som förekommer signifikant oftare efter *hans* respektive *hendes* i rangordning:

Hans (hans)	Hendes (hennes)
sønner (söner)	hår
brødre (bröder)	øjne (ögon)
værker (verk)	mor
mænd (män)	kinder
opfattelse (uppfattning)	krop

Tio av de sexton vanligast förekommande orden efter ”hendes” rörde kroppen, medan de vanligaste efter ”hans” rörde andlig verksamhet och tankeverksamhet. I boken *Hans hustru och hendes bryster*⁹ skriver Scheuer att kvinnan i denna undersökning framstår som en kött- och handelsvara medan mannen framstår som en hegemonisk operatör (Nordenstam, 2004:41).

2.4.2. Övriga arbeten

Det arbete som inspirerade oss till uppsatsämnet i stort och till utformningen av vårt stimulusmaterial i synnerhet är en språksociologisk studie gjord av lärarstudenter vid Malmö högskola (Landquist, Lind, 2008). Det arbetet använde sig av samma typ av stimulumaterial för att undersöka attityder till könsneutralt språk, men istället för fokusgrupper använde sig författarna av enskilda intervjuer som datainsamlingsmetod. Arbetet syftade också till att undersöka attityder till ett könsneutralt språk ur ett könsperspektiv där de jämförde mäns och kvinnors attityder. Informanterna var sex till antalet, tre kvinnor och tre män. I det arbetet kunde man läsa att de kvinnliga informanterna alla reagerade redan vid genomläsningen av den första

⁹ Svenska: ”Hans hustru och hennes bröst”

texten¹⁰ och bruket av ”han” som generativt pronomen, men att ingen av männen gjorde det. Det var däremot männen som reagerade kraftigast vid genomläsningen av den omskrivna texten och fick en ”aha-upplevelse”. Vidare presenterar författarna som resultat att det inte enbart var ordens könsbundna böjning som påverkade de könsbundna associationer informanterna fick, till ord som ”sjuksköterska”, ”polis” och ”brandman”. Alla informanter var dock medvetna om att deras spontana associationer inte överrensstämde med verkligheten. De flesta informanter var negativa till ordet ”hen” som kändes konstigt och ovant, däremot uttryckte och motiverade främst kvinnorna ett behov av ett könsneutralt pronomen. Flertalet informanter ställde sig dock frågande till hur man skulle lyckas införa det och om det skulle få fäste.

Vi har även läst ett fördjupningsarbete skrivet vid institutionen för nordiska språk vid Göteborgs universitet, arbetet behandlar bruket av könsneutrala pronomen och omskrivningar i studentuppsatser (Anna Hidekrans, 2004). Författaren presenterar i uppsatsen resultat efter en granskning av 20 studentuppsatser. Där kan man se bland annat att bruket av ”han” är vanligast som pronomen vid syftning på en könsneutral referent, att det indefinita pronomenet ”man” ofta används könsneutralt samt att det finns en tendens i uppsatser som behandlar genusfrågor att författarna beaktar användandet av pronomen mer noga. När det gäller titlar och personbeteckningar används ord med ändelser som –ska, –erska, och –inna enbart om kvinnor, medan diverse beteckningar som slutar på –man används generellt, liksom –olog, –osof, –are, –ant och –ist. En annan upptäckt var att citat kunde påverka vilket pronomen författaren valde att använda i följande text, och där ofta följde pronomenet i citatet. Han/hon förekom sällan, och hon/han förekom inte alls. Det av Bertil Molde och språkrådet förespråkade ”han eller hon” förekom inte alls.

2.4.3. ful_

Under tiden vi arbetat med uppsatsen fick vi kännedom om en tidskrift som i sina artiklar enbart använder sig av ”hen”, ”henom” och ”hens” (samt ”en” istället för ”man”). Tidskriften ”ful_” finns att läsa i utdrag på nätet och har funnits sedan 2004, men hette fram till 2008 ”Femkul”. Här följer ett utdrag ur ful_s manifest:

Vi utgår inte ifrån att det bara finns ett patriarkalt förtryck. Att den patriarkala maktordningen jobbar ensam. Vi utgår inte ifrån att den patriarkala strukturen försvinner bara en använder ordet hen. Men Ful väljer att inte hela tiden utgå från det patriarkala.

Vi jobbar med skribenter som använder orden hon och han. Vi presenterar konstnärer som inte använder sig av ordet hen. Vad Ful erbjuder är ett smakprov på ett könlöst språk. Även om vi inte påstår att könet bara gör sig påmint i två specifika ord.

ful_ har dock fått reaktioner på sitt val av språkbruk, bland annat skriver Jonas Lennermo (2008) på kulturtidskriftssajten tidskrift.nu följande i en recension av tidningen:

Men i den tryckta tidskriften blir det märkligt. Som till exempel när Nora Alawie skriver om boken *Ge dom fingret från förra året*: ”här är tjejen från förorten som har skrivit en sann berättelse! Hen heter Martha Montoya”. Genom hela artikeln växlar Alawie mellan genusbundna substantiv och genusneutrala pronomen. Samma problematik återkommer i flera artiklar.

(Lennermo, 2008)

¹⁰ Se bilaga 2

2.5. Begreppsförklaringar

Här följer en förklaring av grundläggande begrepp vi använder oss av genom uppsatsen, och hur vi väljer att tolka dessa i förhållande till utdrag ur Nationalencyklopedin. Här definieras de mer vardagliga begrepp vi använder oss av, för att undvika otydligheter.

Attityd

attityd, förhållningssätt, visa sin inställning till något genom t.ex. kroppsställning eller kroppshållning. Termen attityd används ofta för en varaktig inställning som har byggts upp genom erfarenheter och kommer till uttryck i att man är för eller emot något.

(Nationalencyklopedin)

Förutom nationalencyklopedins talande definition vill vi väva in det Einarsson tar upp i *Språksociologi* (2004) om attityder, något vi kommer återkomma till i analysen. Einarsson skriver att attityder brukar beskrivas som bestående av följande tre komponenter:

- *kognitiv komponent*, denna komponent inbegriper alla sorters föreställningar som man har om det som attityden riktar sig mot. De kan bygga antingen på erfarenheter eller på vad auktoriteter påstår. Föreställningar som bygger på vag och ofullständig information kallas i boken *stereotyper*, och här krävs ytterligare komponenter för att kunna bemöta dessa.
- *evaluativ (värderande) komponent*, där föreställningar kopplas till ett känslomässigt inslag som kan graderas från en positiv, accepterande pol till en negativ, avvisande pol. I mitten finns likgiltigheten. Fördomar är enligt Einarsson vad som bildas då felaktiga föreställningar förbinds med värderingar.
- *konativ komponent*, här skapas vår beredskap för att agera på olika plan enligt våra föreställningar och värderingar.

Gränserna mellan dessa komponenter, säger Einarsson, är inte alltid tydliga. Attitydernas funktion är vidare att de hjälper oss förstå tillvaron genom att organisera och förenkla en komplicerad värld. Attityder är något som socialiseras vidare genom generationer, dels i hemmet genom föräldrars attityder som förs vidare till deras barn, och senare genom skola, kamrater, arbetsliv och massmedier (Einarsson, 2004:204).

Medvetenhet

Medvetande, förmåga till själslig verksamhet varigenom omvärlden uppfattas och analyseras; känslan att finnas till som en egen individ, ett eget jag; även om tillstånd som möjliggör uppfattning av omvärlden, även klar insikt, t.ex. om något.

(Nationalencyklopedin)

Med medvetenhet avser vi här, och i våra frågeställningar, huruvida våra informanter själva kan se och reflektera över att språket i sig är en del i det system som upprätthåller en särskiljning mellan könen, en könsmaktsordning¹¹ om man så vill, eller om detta är något som vaknar hos informanterna i samband med vår undersökning och stimulusmaterialet som är utformat just för att väcka dessa tankar.

¹¹ Begreppen *kön* och *könsmaktsordning* teoretiseras och förklaras i teorikapitlet.

Språk

språk, det huvudsakliga medlet för mänsklig kommunikation. Språk kan överföras via tre av människans fem sinnen, nämligen hörsel (talat språk), syn (skrivet och tecknat språk) och känsel (taktilt teckenspråk som används av dövblinda).

(Nationalencyklopedin)

Vi avser när vi talar om språk både det talade och det skrivna, men inte så mycket hur man använder det som om det går att förändra, och på vilket sätt det hänger samman med könsmaktsordningen i samhället. Med hjälp av språket framställer vi världen, både inom oss själva och i interaktion med omvärlden (Edlund et al., 2007). I boken *Språkets enhet och mångfald* (Dahl, 2000) skriver författaren att man bör skilja på tal och skrift å ena sidan, och *talspråk* och *skriftspråk* å andra. Detta då de senare termerna motiveras av att det faktiskt är två olika språk som används när vi talar och när vi skriver. Ett exempel som ges är den skrivna meningen ”*de stod och väntade medan jag arbetade*”, som förmodligen skulle motsvaras i talspråk av ”*dom stog å vänta mens ja arbeta*” (Dahl, 2000, s 218). Nu har vi inte gått in på en nivå som analyserar talspråk i förhållande till skriftspråk, men när vi talat om exempelvis könsneutrala pronomen har vi avsett hur det skulle fungera både i tal och skrift.

2.6. Förförståelse

Redan i början av arbetet med denna uppsats var vi positiva till pronomenet *hen* och ett könsneutralt språk, men har tänkte att det är något som är svårt att förändra på en kortare tid. Vi ansåg också att *hen* är något som bör införas som tillägg till de pronomen vi har idag, och inte som ett substitut för dessa. Vår förförståelse var vidare att socionomstudenter på de tidiga terminerna inte har reflekterat särskilt mycket över könsneutralt språk och dess användande i socionomyrket, och att i de fall de har reflekterat över detta har det skett genom privata erfarenheter eller privat kunskapssökande och inte främst som genom utbildningen.

3. Metod

3.1. Datainsamling

Vår initiala tanke när vi bestämt oss för att skriva om könsneutralt språk och undersöka användandet av och inställning till detta var att använda oss av kvantitativ metod i form av enkäter. Om vi hade använt oss av enkäter hade vi fått ett större, mer generaliserbart material. Men då en C-uppsats är så begränsad i tid bestämde vi oss istället för en kvalitativ ansats i form av fokusgrupper. Eftersom det var just en så generell bild som möjligt av bruk och åsikter kring ämnet könsneutralt språk som vi ville undersöka ansåg vi att vi lättare nådde detta via gruppintervjuer i form av fokusgrupper snarare än individuella djupintervjuer. Vi hade en tanke i tidigt skede om att även genomföra djupintervjuer med experter inom området som komplement till fokusgrupperna, men även detta fick vi revidera på grund av tidsbristen. Vi hade i så fall tänkt oss personer som jobbar inom ämnen som språkvetenskap, könsneutralitet, jämställdhetsarbete samt socialarbetare för att få deras reflektioner kring ämnet. Innan vi startade insamlingen av vår empiri började vi läsa in oss på ämnet och få en bild av forskningsområdet på ämnet. En tidig del av denna efterforskning utfördes genom databassökningar. Vi deltog i en så kallad ”sökverkstad” på Centralbiblioteket där vi fick hjälp angående relevanta sökord samt vilka databaser vi främst borde söka i. Följande databaser har använts; bibliotekskatalogen *Libris* (för litteratur) samt *Social Services Abstracts* och *PsycInfo* via sökmotorn Proquest CSA. Vi har också utfört sökningar i artikeldatabasen *Artikelsök*. Våra främsta sökord har varit *könsneutral* (genderneutral), *språk* (language), och *hen*.

3.1.1. Fokusgrupper, teori

Fokusgruppsmetoden går ut på att datainsamling sker under en slags gruppdiskussion med medlemmar som valts efter vissa kriterier. Grupperna ska helst bestå av fyra till sju personer, och vara så homogena som möjligt. Helst ska gruppdeltagarna ha en gemensam bakgrund och historia, och vara en så naturlig grupp som möjligt. Detta för att försäkra sig om att alla kommer till tals. I samma syfte ser man helst att grupperna är könshomogena när det gäller yngre personer, då man sett att framförallt unga kvinnor talar mer i grupper med enbart kvinnor. Eftersom man eftersträvar just naturliga grupper är snöbollsmetoden en urvalsmetod att föredra, man kontaktar en person som i sin tur får rekrytera personer ur sin bekantskapskrets, eller på sin arbetsplats, efter vissa utsatta kriterier (Billinger, 2005).

Det önskvärda antalet grupper beror på arbetets omfattning och syfte skriver Billinger (2005). Vad beträffar deltagarantalet motiverar Billinger siffran fyra till sju informanter med att en alltför liten grupp kan bli mer relationsorienterad än uppgiftsorienterad, och att en stor grupp i sin tur kan innebära risk att alla inte får komma till tals.

Billinger (2005) skriver att fokusgrupper är lämpliga att använda när man vill studera kulturellt förankrade föreställningar och attityder, och även om man vill jämföra hur olika, inbördes homogena, grupper resonerar. Vi avsåg från början att använda oss av fokusgrupper även i den andra meningen, att jämföra olika grupper, men fick inse att vi inte skulle hinna samla ihop de sorters grupper vi ville jämföra. Billinger påpekar just att förberedelserna inför en fokusgruppsstudie kan vara så omfattande att de inte låter sig göras inom ramen för en C-uppsats (Billinger, 2005).

3.1.2. Fokusgrupper, tillämpning

Vi beslutade oss för att genomföra tre fokusgrupper med fyra till sex informanter. Om vi hade haft en större tidsram hade vi försökt få med informanter från olika samhällsgrupper med olika bakgrunder, såsom socioekonomiska, etniska, geografiska (exempelvis storstad - landsbygd) samt informanter i olika åldrar och med olika könstillhörigheter. Men då tiden, som vi nämnde ovan, var så knapp, fick vi rationalisera oss och se vad som var möjligt att göra inom ramen av en C-uppsats. På inrådan av vår handledare vände vi oss till studenter, då föreläsningar ger möjligheten att nå ut till ett stort antal personer på samma gång. I sökandet efter ett lämpligt program och klass märkte vi att vi lättast kom åt socionomprogrammets kursscheman. Vi ville helst att våra informanter inte skulle vara alltför insatta i ämnet redan och tittade på de första två terminerna och hur deras respektive scheman såg ut. Då fann vi att andra terminens studenter skulle vara lämpligast att vända sig till, då de skulle befinna sig i början av en ny kurs då vi ville genomföra fokusgrupperna, vilket oftare är lugnare än i slutet av en kurs. Vi mailade en av föreläsarna på kursen och frågade om vi fick komma och informera om vår uppsats och söka efter informanter under en av hans storföreläsningar. Detta var inga problem. Vi informerade om vår uppsats och skickade runt ett papper med tider för tre olika tillfällen då de inte hade föreläsningar. Vi hade hoppats att få mellan 12 och 18 underskrifter, men fick endast tre underskrifter, på ett av tillfällena. Efter att ha pratat med några av studenterna fick vi ytterligare fyra som skulle kunna ställa upp veckan efter den planerade fokusgruppsveckan. Vi pratade även med de tre som skrivit upp sig på en av fokusgruppstiderna och frågade om de hade möjlighet att fråga runt i klassen och se om de kunde få med sig en fjärde informant, vilket de gjorde, men tyvärr inte lyckades med. Men vi bestämde att genomföra fokusgruppen med de tre likväl. Samtliga sju var kvinnor varpå det föll sig att vi ville försöka få till en tredje fokusgrupp med enbart män, dels för att fokusgrupperna helst ska vara så homogena som möjligt och dels då vi fann att det skulle vara intressant att kunna jämföra mellan den manliga och de två kvinnliga fokusgrupperna. Även om vi redan då förstod att dessa inte skulle kunna redovisa några större generella resultat. Då vi inte hade fått tag i några manliga informanter på termin två och inte heller på termin tre och tiden började bli knapp kontaktade vi på inrådan av vår handledare de män som läser i samma klass som oss. Då vi inte hade några föreläsningar under uppsatsen kunde vi enbart kontakta dem vi hade kontaktuppgifter till. Vi mailade till dessa och fick svar från två män som var intresserade och hade tid att ställa upp på så kort varsel. Vi genomförde fokusgruppen med dem två, medvetna om att generaliseringsmöjligheterna hade minskat ytterligare då vi endast hade två personer i den sista fokusgruppen. Som Billinger (2005) skrev ovan föreligger en risk att för få medlemmar i en fokusgrupp blir mer relationsorienterad än uppgiftsorienterad. Detta var dock inget vi märkte av, alla tre grupper var mycket uppgiftsorienterade, främst den tredje gruppen med endast två informanter. Men detta beror med stor sannolikhet på att de två deltagarna går sjunde terminen på programmet, har skrivit sina B-uppsatser och håller på med sina C-uppsatser och vet hur värdefullt det är med informanter som är väldigt fokuserade på uppgiften. Det faktum att samtliga grupper var naturliga grupper där deltagarna kände varandra och redan hade etablerat former av inbördes relationer bidrog också till att de kunde lägga mer fokus på uppgiften än relationerna dem emellan. Informanterna var mellan 20 – 45 år gamla, i analysen har vi delat in dem i två åldersspann, 20 – 30 och 30 – 45.

3.1.3. Moderatorrollen, teori

Billinger (2005) gör skillnad på den strukturerade och den ostrukturerade fokusgruppen, där den strukturerade historiskt sett har använts oftast till utvärderingar och marknadsundersökningar. I den strukturerade gruppen är moderatorns roll ofta styrande, och moderatoren har kontroll över diskussionen. Risken med en alltför strukturerad fokusgrupp är att moderatoren, forskarens, roll blir alltför stor och påverkar gruppmedlemmarna och deras diskussion. I den ostrukturerade fokusgruppen däremot ligger tyngden på vad gruppmedlemmarna själva tycker är viktigt att ta upp och moderatorns roll är förhållandevis tillbakadragen. Nackdelen med den ostrukturerade gruppen är då att det kan vara svårt att analysera materialet då de ämnen och aspekter forskaren förväntade sig skulle uppkomma under diskussion uteblivit. Billinger (2005) skriver att ett mellanting är att föredra. Moderatoren ska hålla i inledningen av diskussionen, men även framhålla att hen inte är expert på ämnet och att det är deltagarnas kunskap och erfarenheter som står i fokus. Att använda sig av samma moderator i samtliga grupper i en undersökning ökar reliabiliteten, har man två moderatörer ska ordningen vara uppjord i förväg och förmedlas till deltagarna i fokusgruppen för att minska förvirrande moment under diskussionen (Billinger, 2005).

3.1.4. Moderatorrollen, tillämpning

Vi bestämde oss enligt Billingers (2005) rekommendationer att inta ett mellanläge mellan strukturerad och ostrukturerad fokusgrupp. Vi läste upp frågorna från vår intervjuguide och lät deltagarna prata fritt kring frågorna, om de kom för långt från ämnet försökte vi styra tillbaka dem in på ämnet igen genom att ställa ytterligare frågor. Vi följde Billingers (2005) övriga rekommendationer när vi höll i inledningen av fokusgruppen, vi informerade deltagarna om hur vi delat upp moderatorrollen mellan oss och framhöll just att vi inte var där som experter, utan för att ta del av deras kunskap och erfarenheter i ämnet. En svårighet som vi upplevde främst vid den första fokusgruppen var att hålla oss själva utanför diskussionen och enbart lyssna, då vi båda finner ämnet ytterst intressant. Men när vi genomförde den andra och tredje fokusgruppen hade vi funnit oss mer tillrätta i lyssnar- och moderatorrollen och behövde inte tänka på att vi inte var där för att diskutera själva. Samtliga fokusgrupper genomfördes på en till en och en halv timme i lokaler på Institutionen för socialt arbete på Sprängkullsgatan samt lokaler på Annedalsseminariet på Övre Husargatan, Göteborg.

3.1.5. Intervjuguide och stimulusmaterial

I våra fokusgrupper använde vi oss av ett så kallat stimulusmaterial för att få igång diskussionen. Vi hade två kortare texter¹² som deltagarna fick läsa först och diskutera utifrån. Vi hade även en A4-sida med en lista¹³ över olika varianter av pronomen som vi stött på i litteraturen, samt en intervjuguide¹⁴ där vi hade skrivit ned frågor som rörde de områden vi ville ta upp i fokusgruppen, dessa hade vi delat upp emellan oss och läste upp för deltagarna efterhand. De två texterna var två olika varianter av samma text, som var en modifierad variant av spelreglerna till ”Tjuv och Polis” (ALGA), varav den ena var könsneutraliserad. Texterna

¹² Se bilaga nr 2

¹³ Se bilaga nr 3

¹⁴ Se bilaga nr 1

hämtade vi ifrån den språksociologiska undersökningen skriven på Lärarutbildningen på Malmö högskola (Landquist, Lind 2008).

Billinger (2005) skriver att frågorna i en intervjuguide i en fokusgruppsundersökning ska vara tydliga, enkla och inte för många. Eftersom det man vill stimulera är kulturbärande tal är det bra att fråga om deltagarnas erfarenheter av ämnet, snarare än detaljfrågor om attityder och värderingar. Dessa attityder och värderingar kommer att framträda i deltagarnas berättelser kring sina erfarenheter (Billinger 2005). Då våra frågor i intervjuguiden ledde till att deltagarna berättade i stor omfattning om sina egna erfarenheter av könsneutralt språk upplever vi att våra frågor lyckats stimulera deltagarna på ett bra sätt.

Vi valde att använda oss av spelregelstexterna i början av fokusgruppen för att deltagarna lättare skulle komma igång med diskussionen då de fick något att utgå ifrån. En bit in i fokusgruppen presenterade vi pappret med de olika varianterna av personligt pronomen. Deltagarna fick var sitt papper och en penna så de kunde markera med ett plus eller minus vid de olika alternativen, så vi i efterhand lättare skulle kunna utläsa deltagarnas olika inställning till dem. De fick även kommentera dem muntligt och berätta om de kände till dem, vilka erfarenheter de hade kring dem och vilka de föredrog att använda själva. I efterhand är vi nöjda med vårt val av stimulusmaterial, intervjuguiden hade ett lagom antal frågor till vår tidsram om en till en och en halv timme och deltagarna uppfattade dem på så sätt vi avsett när vi skrev dem. Även spelregelstexterna och lista med pronomen uppfattades som vi avsett.

3.1.6. Avslutning och efterbehandling

Vi avslutade fokusgrupperna med att fråga om deltagarna ville ta del av uppsatsen när den var färdig, samt att påminna dem om att de var välkomna att mejla eller ringa oss om det var något. Vi spelade in samtliga fokusgrupper med mp3-spelare och transkriberade sedan materialet med hjälp av programmet Express Scribe (NCH Software) för att kunna analysera det i textform. När det gäller transkribering säger Winther-Jørgensen och Phillips (2000) att man ska välja mellan olika system, då inget system kan visa allt och man måste välja det som passar arbetets problemformulering och forskningsfrågor (Winther-Jørgensen, Phillips, 2000:85) Vi har använt ett system som varit relativt troget till talspråket, vi har skrivit in pauser, skratt i gruppen och andra ändringar i röstlägen eller liknande. Vidare har vi markerat var vi själva går in och styr diskussionen. Det system vi valt har varit fullt tillräckligt för vår analys, det har inte varit det mest detaljerade men gett oss fullvärdig information för att utföra analysen och tolka utsagorna på vad vi känner är ett empirinära och ursprungstroget sätt. I transkriberingarna och citaten som presenteras har vi använt oss av */skratt/* för att markera skratt i gruppen, */otydligt/* för ohörbara avsnitt eller röständringar. Ord som betonas skrivs i versaler. Vissa citat har sedan inför presentationen blivit något omarbetade i den mån att de återges utan upprepningar, upphakningar, eller överflödiga talspråksord som ”*alltså*”, ”*liksom*”. Tvärtemot har vi i vissa citat gjort tillägg inom parentes där ord ”fallit bort” i talspråk eller ersatts med icke-verbala syftningar, detta har markerats med ”*vår anm.*” för att visa på att det är vår tolkning av syftningen. När ett citat inleds med, eller innehåller [...] är det klippt ur en längre utsaga eller så har vi klippt inom ett och samma citat. Innehåller ett citat .. eller ... står det för tvekan eller längre paus i utsagan. När dialog redovisas markeras personerna som talar med bokstavs- och sifferkombination efter systemet i vår transkribering. Vi har valt att döpa våra grupper grupp A, B och C i kronologisk ordning efter tidpunkterna då de genomfördes.

3.2. Etiska överväganden

I inledningen av fokusgrupperna informerade vi deltagarna enligt Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska huvudkrav (2002), *Informations-*, *Samtyckes-*, *Konfidentialitets-* och *Nyttjandekravet*. Enligt Informationskravet informerade vi våra informanter om vårt syfte med uppsatsen och hur vi planerade att genomföra den, att vi skulle spela in deras diskussion på mp3-spelare för att senare transkribera, samt att de hade rätt att avbryta sitt deltagande när som helst. Vi upplyste dem även i enlighet med Konfidentialitetskravet, och förklarade att vi skulle anonymisera dem i största möjliga grad, och att det endast var vi och de själva som skulle kunna veta exakt vem som hade sagt vad och vilka som deltagit. Det vi skulle kunna ha gjort för att anonymisera dem ytterligare hade varit att även dölja deras kön, vilket program de läste samt från vilka grupper de olika citaten kom ifrån. Men vi anser att detta är av intresse att ha med i uppsatsen och att ämnet inte är exceptionellt utelämnande att tala om eller så känsligt att vi äventyrar våra informanternas säkerhet på något sätt genom att skriva med dessa. Vi förklarade även hur vi skulle radera inspelningarna efter vi hade transkriberat dem och skrivit färdigt uppsatsen, samt att vi skulle skydda materialet på så sätt att utomstående inte skulle kunna ta del av dem. Ytterligare förklarade vi, enligt Nyttjandekravet, att vårt insamlade material endast skulle användas i forskningssyfte, och inte delges till någon tredje part eller användas i något ytterligare syfte. Till slut frågade vi, enligt Samtyckeskravet, efter deras muntliga samtycke då de tagit del av den samtliga information.

I vår presentation av empirin har vi valt att belysa deltagarnas attityder med många citat, då vi anser att många av dem tar upp diskussioner som varit genomgående i flera eller alla fokusgrupper samt att ett citat från en eller flera informanter med deras egna ord tydligare kan presentera deras tankar och attityder och göra dem mer levande än om vi skulle sammanfatta dem med våra ord.

3.3. Validitet och generaliserbarhet

Har vi undersökt det vi vill undersöka?

Tidigare i metoden har vi tagit upp hur vi genomfört fokusgrupperna, vilka val vi gjort i genomförandet har varit direkt kopplade till att göra det vi kan för att undersöker det vi verkligen vill undersöka. Från val av frågor vi ställer, val av ord i frågorna, tydlig information om vårt syfte till att utföra samtliga fokusgrupper under så liknande former som möjligt. Genom de svar vi fått från våra informanter tolkar vi det som att de förstått våra frågor och då detta inte är ett så känsligt ämne, som vi tog upp tidigare under anonymiseringen, tror vi inte att våra informanter skulle ljuga om sina åsikter. Att deras åsikter dock kan vara färgade av diskurser i samhället är något vi återkommer till i analysen senare i uppsatsen. Eftersom det är en kvalitativ studie vi valt att göra så är vi främst ute efter att exemplifiera och inte generalisera. Vi vill belysa både de individuella skillnader och de gemensamma likheter som kan finnas. Utöver detta tror vi att validiteten ökar genom att vi har valt att ta med många citat, vilket tydliggör vad informanterna har sagt och gör att läsaren lättare kan se grunden till våra motiveringar av de attityder vi anser oss ha funnit i vårt material.

3.4. Reliabilitet

Är vårt resultat tillförlitligt?

Skulle det gå att få fram samma resultat vid ett annat tillfälle?

Eftersom det är just en kvalitativ undersökning vi gjort så är ett identiskt resultat vid en upprepning av studien inte möjligt. Skulle man genomföra en likadan studie med samma informanter och samma frågor inom en snar framtid är dock chanserna till liknande svar högst trolig. Men då vi även ser på vår uppsats som ett tidsdokument tror vi att om man skulle upprepa studien med samma informanter om tio år hade resultatet ser annorlunda ut. Sen existerar också det faktum att vem som genomför studien kan prägla resultatet, även då man strävar efter så stor objektivitet som möjligt. I hur stor grad vår förståelse påverkar det vi ser i materialet är omöjligt att säga.

3.5. Analys

3.5.1. Ad hoc och diskursteoretisk ansats

Vi valde att inleda vårt resultatkapitel med en utförlig presentation av vår empiri, där vi redogjort för och använt oss av många citat. Detta för att låta informanterna i hög utsträckning föra sin egen talan, då vi själva anser att detta gör en text levande och förenklar för läsaren att följa med i resonemang som vi och informanterna för. I vår analys har vi arbetat på två olika sätt, för de två olika teman vi delade in analysen i. Det som fortsättningsvis i texten kallas våra två analyssystem är också våra frågeställningar, valet att använda dom som teman för analysen gjorde vi för att förenkla och förtydliga både för läsaren och för oss själva, och för att ständigt påminna oss om vad det är vi vill ha svar på – och kunna stämma av att det är just det vi får. Till att börja med har vi utifrån empirin plockat fram aktuella attityder som uppkommit i empirin, och använt oss av dom som presentationsmall för empirin. Vi har arbetat empirinära i uttagningen av dessa attityder, det vill säga vi har låtit empirin vara ledande (Widerberg, 2002:144). Dessa attityder har vi sedan i själva analysen inordnat och analyserat utifrån de tre komponenter Einarsson (2004) nämner i *Språksociologi* och som redovisas under Begreppsförklaringar. Att använda oss av denna definition av attityd som analysverktyg valde vi för att göra analysen så tydlig och lättförståelig som möjligt, och då det var just attityderna vi var ute efter. Vi anser att en sådan dekonstruktion av attityder belyser de olika komponenter dessa består av, det låter oss också tolka relativt fritt kring informanternas attityder samtidigt som det ger oss en enkel och tydlig förankring i faktiska begrepp. Här kan man se tydligt exempel på hur vi arbetat *ad hoc*, Steinar Kvale (1997) skriver i boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* att detta är den förmodligen vanligaste formen av intervjuanalys. Däremot är den i sig inte en metod – *ad hoc* står för ett arbetssätt som innebär att forskaren använder sig av flera olika metoder att kategorisera och tolka sitt material (Kvale, 1997). Vi har nu beskrivit hur vi arbetat med att utkristallisera teman av attityder i vår text, presenterat dessa och sedan valt att lyfta och tolka vissa attityder och att i den processen använda oss av en specifik begreppslig och teoretiserad definition av *attityd*.

Detta beskriver tillvägagångssättet i vårt första analyssystem, det andra analyssystemet har kompletterats med något som kan kallas en *diskursteoretisk ansats*, där vi utgått från en tänkt diskurs om könsmaktsordning och aktivt sökt belägg för denna i vår empiri. Man kan fortfarande kalla detta för ett *ad hoc*-inspirerat arbetssätt, även om vi utgår från diskursteori gör vi ingen regelrätt diskursanalys. Här har förhållandet mellan teori och empiri varit det motsatta från första temat, vi har till viss del låtit teorierna leda oss i empirin för att plocka ut sådant vi anser tyda på att könsmaktsordningen finns, och att den existerar som en diskurs antingen i eller utanför

informerarnas medvetandevärld. Att låta empirin vara ledande, som i arbetet med vårt första analystema, är även känt som ett *induktivt* förhållningssätt. Thomassen (2007) skriver att induktionen går ut på att teoribildning är en produkt av systematiserade erfarenheter. Det är empirin och världen omkring oss som lär oss saker och där vi kan hitta svar. Motsatsen till induktion är *deduktion*, där empiri tolkas och härleds från etablerade teorier, premisser eller naturlagar (Thomassen, 2007). I vår analys har vi arbetat både induktivt och deduktivt, och inte helt sällan växelvis i båda våra analysteman och det är inte mindre än att det finns ett tredje begrepp för denna typ av empirihantering, *abduktion*. I vårt första analystema lät vi empirin leda oss (induktion) i sökandet efter de attityder informanterna uppvisat, men vi har sedan på detaljnivå analyserat och lyft fram dessa attityder efter förbestämda begrepp (deduktion). I det andra temat utgick vi från könsmaktsordningen och att denna existerar som diskurs i samhället och försökte utifrån dessa teorier dra slutsatser kring empirin (deduktion) samtidigt som empirin ständigt ger nya uppslag och visar på nya fenomen som ger nya uppslag och ingångar till analytiska tankar och tolkningar under tiden.

Eftersom forskaren ofta delar den kulturella värld som undersöks gäller det att hen Winther-Jørgensen och Phillips (2000) skriver gällande diskursanalys att det är viktigt för forskaren att distansera sig från den kulturella värld som studeras då hen ofta själv är en del av den. Detta för att lyckas se världen utifrån och inte riskera att bli hemmablind för de diskurser man gett sig ut för att kartlägga. Det man är intresserad av är just varför vissa utsagor blir accepterade som sanna, och andra inte. För att ta reda på detta krävs att forskaren lyckas inge sig ett visst mått av främlingskap inför den kultur där diskurserna finns (Winther-Jørgensen och Phillips, 2000:28). Då vi som sagt inte utförde någon regelrätt diskursanalys är detta egentligen inte ett problem vi råkar ut för. I vår analysmetod har vi utgått från en specifik diskurs i samhället som vi försökt belägga och belysa efter vårt insamlade material, vilket inneburit att vi inte på samma sätt som i en regelrätt diskursanalys befunnit oss i samma värld som våra informanter och försökt se på den utifrån. Samtidigt har det funnits en svårighet att upptäcka tecken på denna diskurs, då vi har kunnat läsa genom våra transkriberingar och inte reagerat på vissa saker förrän vid en tredje eller fjärde genomläsning. Vi har alltså inte varit helt förskonade från denna hemmablindhet, men däremot har vi försökt hålla oss medvetna om den.

3.5.2. Metod- och analysdiskussion

Widerberg (2002) skriver att det aldrig är för sent att bestämma sig för diskursanalys som metod, men att det däremot är bra att så tidigt som möjligt göra det för att kunna utforma en frågeguide som ger optimala förutsättningar inför analysen av empirin (Widerberg, 2002). Vi bar visserligen redan från början med oss tanken att empirin skulle analyseras med diskursanalys, men då tiden snabbt blev väldigt knapp och vi insåg att vi inte skulle få ihop tillräckligt antal informanter på den tid vi beräknat fick utformningen av intervjuguiden stå tillbaka för ordnandet av de faktiska fokusgrupperna och det praktiska som rörde genomförandet av dessa. Detta medförde ett slags överraskningsmoment när vi upptäckte vad för empiri vi samlat in, och vi fick till viss del omvärdera och modifiera vår analysmetod mot vad vi ursprungligen tänkt oss. Kvale (1997) skriver om ”kontroll av analysen” och att en fördelaktig sådan är att vid analysmoment ha flera uttolkare av samma material. Ofta arbetar forskaren ensam och läsaren får förlita sig på detta enda perspektiv, och dess eventuella påverkan på uttolkningen av materialet. Vi har, uppenbarligen, varit två om att uttolka och analysera vårt material, vilket enligt Kvale kan sägas ge en viss kontroll över en godtycklig subjektivitet i analysen (Kvale, 1997:188).

4. Teori

4.1. Social konstruktion

Social konstruktion, eller social konstruktionism är en teoriinriktning som genom tiderna har utvecklats till en motpol till teorier som härleder olika former av socialitet som utgående från invididens motiv (Helkama, Myllyniemi, Liebkind, 2004). Konstruktionismen uppfattar inte bara medvetandets innehåll som en konstruktion, utan själva medvetandet i sig. Människan är en social varelse som skapas genom social interaktion, och för att lära känna och förstå en människa bör man enligt konstruktionisterna lära känna systemet av betydelser som hen är med om att bygga upp och upprätthålla (Helkama et al., 2004:60). I boken *Språk och kön* (Edlund et al., 2007) argumenterar författarna för hur kön är något man inte har, eller är, utan något som görs – det är konstruerat. Detta sker i komplexa processer, språkhandlingar som rekommendationer, omdömen, avståndstaganden och bekräftelser, där både barn och vuxna deltar. Detta språkliga samspel mellan människor stärker kulturella normer och blir till en ”förhandling” om identiteter. (Edlund et al., 2007:41) Författarna menar vidare att språket är *performativt*, något som kan förklaras som ett upprepande av stereotypa handlingar och språkligt agerande, ett begrepp som utvecklades av den amerikanska forskaren och filosofen Judith Butler. Ett förtydligande av begreppet *språkhandlingar* belyser ytterligare hur språket intar den viktigaste delen i vårt meningsskapande – vårt konstruerande av verkligheten:

Språkhandlingar är meningsskapande processer som förmedlar vår syn på företeelser och skapar förväntningar och attityder, som lätt reproduceras. För maktfrågor är det centralt hur vi – muntligt och skriftligt – talar om andra individer och ”grupper” och om samhällskeenden.

(Edlund et al., 2007:25)

4.1.1. Kön eller genus?

Ända fram till den senare delen av 1900-talet användes i stort sett bara begreppet *kön* i forskningssammanhang, och då ofta enbart med syftning på kvinnor. Runt 1970-talet uppkom *genusbegreppet*, som skulle reflektera att kön nu uppfattades som betydligt mer komplext än det rent biologiska, och mäns och kvinnors olika livsroller (Edlund et al., 2007:29). Genus skulle erbjuda en möjlighet till kulturella tolkningar av könsfrågor, och betona relationer mellan män och kvinnor, i stället för att ge könsbegreppets ofrånkomliga associationer till fysiska kroppar och biologi. Edlund, Erson och Milles skriver att genusbegreppet onekligen har varit värdefullt för att belysa att kön inte är begränsat till det rent biologiska, men menar att idag vill fler och fler forskare återgå till att använda begreppet kön – men nu i en vidare mening, där även kulturella och sociala aspekter vävs in (Edlund et al., 2007:33).

Uppdelningen i kön och genus som biologisk respektive social och kulturell identitet är en tolkning som vi uppfattar har varit rådande i samhället under en lång tid, och som väl belyses av följande citat:

Könet sitter mellan benen och genus i huvudet.
sagt av en 17-årig kille.

(Svaleryd, 2007:30)

Svaleryd (2007) definierar i boken *Genuspedagogik* genusbegreppet som:

[...] vårt kulturella, sociala och biologiska kön. Genus är vad det kulturella arvet och det sociala systemet format oss till.

(Svaleryd, 2007:29)

Här kan man reflektera över det faktum att författaren tänker sig att genusbegreppet inte bara omfattar de sociala och kulturella faktorerna, men också det ”biologiska könet”, som alltså är skiljt från dessa och något givet av naturen. Vad är det som säger att vi behöver begreppet kön överhuvudtaget? Var går gränsen mellan kön och genus? Just denna koppling, eller snarare frikoppling om man drar det tillräckligt långt, beskriver Nils Hammarén i sin avhandling *Förorten i huvudet* (2008). Han återger ovan nämnda Judith Butlers tankar om kön och genus, då han definierar sin användning av köns- och genusbegreppet. Han beskriver hur dikotomin¹⁵ kön – genus bygger på en förståelse av kön som något oföränderligt, essentiellt som sedan byggs på med genus som står för det inlärdade, föränderliga. Hammarén skriver att genus då kan uppfattas som en mask som döljer den ”riktiga” könsidentiteten och det ”sanna” jaget (2008:55-56). I *Genustrubbel* (2007) diskuterar Butler en omformulering av genusbegreppet. Med Butlers egna ord:

Kan vi tala om ett ”givet” kön eller ett ”givet” genus utan att först undersöka hur kön och/eller genus är givna, med vilka medel? [...] Är könets till synes naturliga fakta någonting som producerats i och genom olika vetenskapliga diskurser för att tjäna andra politiska och sociala intressen? Om det visar sig att vi kan bestrida könets orubblighet, då är kanske detta som kallas ”kön” lika kulturellt konstruerat som genus; kanske har det rent av alltid varit genus, vilket skulle innebära att skillnaden mellan kön och genus visar sig inte vara någon skillnad alls.

(Butler, 2007:56)

Butler talar om en konstruktion av könet som det ”i grunden okonstruerade”, och genus som den produktionsapparat som etablerar kön som något fördiskursivt, essentiellt (2007:57).

Vi har även tagit fasta på hur författarna till *Att göra kön* (Elvin-Nowak, 2003) motiverar sitt användande av könsbegreppet. Istället för genus eller gender väljer de att använda kön i betydelsen både att *vara* och att *göra*, bland annat då de tror att det blir enklare för läsare att följa med i resonemangen på det viset. Vidare utgår vi från Butlers teori om konstruerat kön, i enlighet med det som tidigare skrivits om social konstruktion, som säger att även kön konstrueras genom upprepan av bland annat stereotypa handlingar (Edlund et al., 2007:30).

4.1.2. Könsmaktsordning

Historikern Yvonne Hirdman introducerade begreppet *könsmaktssystem*, eller genussystem. Enligt Hirdman skapas detta system genom att pojkar och flickor redan från början åtskiljs, och att en ordning upprättas genom omvärldens bemötande och signaler, där det ena könet överordnas det andra (Edlund et al., 2007:41). I och med denna ordning värderas fortsättningsvis genom livet människor olika beroende på vilket kön de har, och det överordnade könet tilldelas systematiskt mer resurser och makt (Elvin-Nowak, Thomsson, 2003). Historiskt sett har denna könsmaktsordning generellt varit till fördel för män, som överordnats kvinnor sedan långt tillbaka. Män har haft de dominerande maktpositionerna, och religion och politik har förespråkats av mannen som överhuvud både i hemmet och samhället. Edlund, Erson och Milles är också inne på detta, och skriver att det i vårt samhälle, och i så gott som alla andra av oss kända kulturer, är

¹⁵ Dikotomi – uppdelning av något i två av varandra uteslutande delar

män som är det överordnade könet. Även om det ligger i tiden att tala om jämställdhet och vara medveten om könsstrukturerna så fungerar fortfarande de åtskiljande och över- och underordnande mekanismer Hirdman talade om. Än idag dominerar generellt sett män på maktpositioner och högre betalda befattningar i samhället (Edlund et al., 2007:41).

Varför kvarstår egentligen detta system? Författaren till boken *Där könsmakten ändras* (Johansson, 2001) sällar sig till uppfattningen att detta beror på att det för män finns något att vinna på att män och kvinnor inte är varandras likar. Däremot ifrågasätts om det handlar om en vinst av fysiska eller psykiska materiella resurser¹⁶, vilket flera tvåsystemsteoretiker¹⁷ hävdar. Johansson går vidare och undersöker vad som konstituerar mäns vinster av sin överlägsna position i könsmaktsordningen, och presenterar resultat ur Kvinnomaktutredningens rapportserie. Bland annat konstateras att i Sverige tas merparten av föräldraförsäkringen ut av kvinnor, och att en högre andel kvinnor än män lönearbetar deltid under småbarnsåren. Samtidigt utför män mindre omsorgsarbete, vilket medför att deras rörelsefrihet generellt är större än kvinnors. Vidare konstateras att kvinnor oftare än män saknar ett ekonomiskt handlingsutrymme. I en undersökning gjord 1997 av Charlotte Nyman (Johansson 2001:42) framkommer skillnader i konsumtionsmönster i parrelationer, mönster som står i strid med hur paren själva väljer att beskriva sin fördelning av ekonomin. I de undersökta parrelationerna försakar kvinnan, till skillnad från mannen, i större utsträckning sin egen konsumtion för familjens bästa då hon är den som har ansvar och insikt i de löpande vardagsutgifterna. Johansson redovisar också Ulla Björnbergs (Johansson, 2001) studie, även den från 1997, som visar att ensamstående kvinnor har svårare att få arbete än andra kvinnor och män, trots en önskan att lönearbeta. Det handlar om en statistisk diskriminering av kvinnor.

Statistisk diskriminering innebär att arbetsgivarna, som vet att ensamstående kvinnor generellt tar nästan hela ansvaret för barn och hem, antar att det också kommer att bli fallet om de anställer den ensamstående kvinna som söker ett visst specifikt arbete.

(Johansson, 2001:45)

Kvinnors faktiska och förväntade ansvar för omsorgs- och hushållsarbete leder således till att mäns rörelsefrihet och valfrihet är större än kvinnors. Detta blir också Johanssons konklusion av avsnittet, vad män vinner på en bibehållen könsmaktsordning är denna handlings- och rörelsefrihet, eller med Johanssons avvägda slutord: *autonomi* (Johansson, 2001:47). Johansson fokuserar i sin bok på könsmaktsordning inom arbetslivet, men vi kan tänka oss att denna autonomi inte stannar vid arbete, ekonomi och hushåll, utan även handlar om en större autonomi för män än kvinnor i fråga om identitetsskapande och sexualiteter. Vi har valt att inte gå in på detta teoretiskt, utan nöjer oss här med att förklara begreppet samt belysa dess existens i dagens samhälle.

¹⁶ Med psykiska materiella resurser menas en exploatering av kvinnors kärlek, omtanke, känslomässiga stöd och livskraft (Johansson, 2001:37).

¹⁷ Tvåsystemsteori tänker sig att det existerar flera maktordningssystem i samhället, skilda från varandra. 1979 utkom uppsatsen *Feminism och marxism – en förälskelse med förhinder* skriven av Heidi Hartmann (Johansson, 2001:34). Hon fick stort genomslag med sina tankar om att ojämlikhet i ett samhälle skapas och upprätthålls genom två centrala system, klassamhället som bär upp ojämlikhet mellan de som har respektive inte har egendom, och det patriarkala samhället som bär upp ojämlikheten mellan kvinnor och män.

4.2. Diskursteori och Foucault

Widerberg (2002) ser *diskurser* som ett slags metasamtal. Ett samtal som alla i ett samhälle förhåller sig till i beslutsfattande och argumentation och som omfattar grundläggande övertygelser och kunskapsformer. Dessa diskurser kan stå i motsats till varandra, men också harmonisera och understödja varandra. Genom diskurser tar vi olika positioner gentemot någon eller något, och genom dessa förändrar vi även dessa positioner (Widerberg, 2002:157). En något kortare och mer kärnfull definition på begreppet återfinns i *Diskursanalys som teori och metod* av Winther-Jørgensen och Phillips (2000) och lyder som följer:

Ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).

(Winther-Jørgensen och Phillips, 2000:7)

Precis som Winther-Jørgensen och Phillips (2000) skriver är det svårt, för att inte säga omöjligt, att undgå att nämna Michel Foucault i samband med diskursanalys. Foucault utvecklade begreppet diskurs. I *Diskursens ordning* (1993) vill han klarlägga strukturen i de olika kunskapsregimerna han urskiljde i samhället, det vill säga reglerna för vad som kan sägas, vad som är otänkbart och vilka regler som styr vad som betraktas som sant eller falskt (Winther-Jørgensen och Phillips, 2000). Foucault var inte intresserad av sanningshalten i de olika diskurserna men däremot av diskurserna som fenomen.

Foucault utvecklade också en teori om makt och kunskap, där makten stod i fokus. Makt sågs av Foucault inte som något som utövades av enstaka individer i förhållande till passiva subjekt, istället menade han att makt genomsyrar sociala praktiker och konstituerar diskurser, kunskap och kropp. Sammankopplingen mellan makt och kunskap har att göra med hur diskurserna skapar de subjekt vi är och de föremål vi har kunskap om (Winther-Jørgensen och Phillips, 2000).

Foucault talar om tre stora utestängningssystem som bidrar till att skapa diskursiva ordningar i samhället, det förbjudna ordet, avskiljandet av vansinnet och viljan till sanningen (Foucault, 1993:14). *Förbudet* är det mest välbekanta och tydligaste systemet, allt får inte sägas, vad som helst får inte sägas när som helst, och vad som helst får inte talas om (Foucault, 1993:7). *Avskiljandet av vansinne* rör de aspekter som avfärdas, som uppfattas som obefintliga och utan sanning eller betydelse. Alla tre mekanismer förlitar sig på stöd inom institutioner och distributioner, men kanske till störst del den tredje, *viljan till sanning*. Exemplet som Foucault ger är straffsystemet, som sökt sina grundvalar inte bara i rättsteori, men sedan 1800-talet också i sociologisk, psykologisk, medicinsk eller psykiatrisk kunskap (Foucault, 1993:14).

Att vi nu tillägnar just Foucaults verk *Sexualitetens historia* kommande mängd utrymme beror på de likheter vi tycker oss se mellan sättet på vilket Foucault beskriver sexualitetens framväxt och inkorporering i individens identitet, och hur språket fungerar. Både sexualiteten och språket bär med sig en maktaspekt, som är långt från synlig för ögat, samtidigt som vi tar dessa system mer eller mindre för självklara och inte alltid reflekterar över dem i någon större utsträckning. Det vi i denna uppsats har undersökt är kopplingen mellan könsmaktsordningen och det språk vi använder idag, och inspirerade av Foucault har vi utgått från att denna makt är så inflätad i språket att de flesta människor inte reagerar på det. Vi har i vår analys utgått från könsmaktsordningen som en diskurs i samhället. En diskurs som, liksom maktordningen ligger dold i sexualiteten, ligger dold i språket.

4.2.1. Sexualitetens historia- viljan att veta

Foucault inleder detta verk med en redogörelse för hur sexualiteten under den viktorska eran "konfiskerades" av den äktenskapliga familjen och ställdes helt och hållet i fortplantningens tjänst (2004:33). Foucault frågar sig inledningsvis om detta förtryck är något vi kastat av oss idag, och påtalar att han hävdar varken att vi har eller inte har det, men vill i boken undersöka vilka diskurser om kön som funnits i samhället efter 1600-talet och som hypotesen om förtryck kan placeras in i.

Vad som är utmärkande för våra tre senaste århundraden är inte en enhetlig omsorg om att dölja könet, eller en allmän anständighet i språket, utan mångfalden, den breda spridningen av apparaterna som man har uppfunnit för att tala om det, för att få andra att tala om det, för att uppnå att det talar om sig självt, för att lyssna på, registrera, skriva av och distribuera vad som sagts om det.

(Foucault, 2004:57)

Foucault menar att det rör sig dels om ett reglerat och mångformigt incitament till tal om könet, vilket belyses med ovanstående citat. Samtidigt som samhället ser könet som något hemligt, uppmuntrar det och ägnar sig ständigt åt att tala om det. Dels handlar det om den diskursiva explosion som innebar modifikationer av synen på sexualitet under 1800-talet. Fram till 1700-talet reglerades och övervakades den äktenskapliga sexualiteten strängt, allt utanför denna straffades, bedömdes och fördömdes enligt samma skala, oavsett om det rörde sig om utomäktenskaplig förbindelse, incest eller sodomi (homosexualitet). Under 1800-talet började den äktenskapliga sexualiteten åtnjuta större diskretion och i samband med detta belystes de perifera sexualiteterna som tidigare avfärdats enbart på grund av sin olaglighet. Det tidigare juridiska objektet *sodomisten*, blev under 1800-talet till *den homosexuelle*, en personlighet med karaktär, förflutet och historia.

1800-talets "borgerliga" samhälle, som ju fortfarande är vårt, är ett samhälle där perversionen slagit ut i full blom. Och detta inte på något hycklande sätt, för ingenting har varit mer uppenbart och överflödande, mer uppenbart omhändertaget av institutionerna och uttryckt i ord. [...] Det rör sig snarare om den typ av makt som det (samhället, vår anm.) har satt in mot kroppen och könet. [...] Den (makten, vår anm.) utesluter den inte, den innesluter den i kroppen som metod att specificera individerna.

(Foucault, 2004:68)

Dessa förändringar i tal och syn på sexualitet har enligt Foucault resulterat i att vi idag bär vår sexualitet, och föreställningar om densamma, så djupt inflätade i oss att vi inte ser de maktstrukturer som verkar genom den. Foucault frågar sig varför man så lätt godtar en syn på makten som något juridiskt, enbart till för att stifta lagar och se till att förbud efterföljs. Han ponerar att maktens framgång står i proportion till vad den lyckas dölja av sina mekanismer (Foucault, 2004:98). Bokens avslutande ord anser vi belyser den här maktaspekten som verkar genom oss och vår strävan efter kunskap om sexualiteten:

Och vi bör tänka på att man kanske en dag, i en annan kropparnas och njutningarnas ekonomi, inte längre riktigt kommer att förstå hur sexualiteten och den makt som upprätthåller dess mönster lyckats att med så många knep få oss att underkasta oss denna stränga könets monarki och ägna oss åt den oändliga uppgiften att avslöja dess hemlighet och avtvinga denna skugga de sannaste bekännelser. Ironin i detta mönster består i att inbilla oss att det gäller vår frigörelse.

(Foucault, 2004:158)

5. Resultat

Kommande avsnitt inleds med en presentation av vår empiri, vi har valt att redan i presentationen utgå från vår första frågeställning och dela upp materialet efter de olika attityder vi tycker oss se i den insamlade datan. Presentationen består till stor del av citat, vilket som vi belyst är ett medvetet val för att ge en läsaren en god uppfattning om hur diskussionerna gått i våra fokusgrupper. Däremellan finns våra egna reflektioner och sammanfattningar för att tydliggöra vilka uttalanden som kan sägas vara talande för en merpart av informanterna, och hur vi uppfattat attityderna. Efter presentationen av empirin har vi valt att lägga analysen, som vi delat upp i två delar efter våra frågeställningar. Denna uppdelning har vi gjort för att tydliggöra för oss själva och för läsaren att vi svarar på det vi frågat efter i frågeställningarna. Under varje frågeställning har vi sedan analyserat vårt material enligt de metoder vi beskrivit i metodkapitlet, under analys. I den första frågeställningen har vi valt att lyfta vissa av de attityder vi funnit, för att sedan mer detaljerat analysera dem huvudsakligen efter Einarssons (2004) definition av attitydbegreppet, som redogörs för i begreppsförklaringar. Den andra frågeställningen, som rör relationen mellan språk och könsakt, har vi valt att belysa med en utgångspunkt i att det existerar en diskurs om könsaktsordning som vi belägger och belyser med hjälp av vår empiri samtidigt som vi analyserar hur medvetenheten ser ut bland våra informanter kring deras deltagande i att genom språket skapa och återskapa denna diskurs.

För att underlätta tolkningen av empiri och analys är det på sin plats att återigen påminna om gruppernas sammansättning;

Grupp A – tre kvinnliga informanter

Grupp B – fyra kvinnliga informanter

Grupp C – två manliga informanter

5.1. Empiri

Men jag tror om man hade hittat ett bra alternativ så tror jag att folk gärna skulle börja använda det, för folk vill ha ett alternativ!

A1, Grupp A

Alla fokusgrupper var i huvudsak positiva till ett mer könsneutralt språk och eniga om att de kände ett behov främst av ett könsneutralt alternativ till ”han eller hon” i det svenska språket. Många tog upp de rent praktiska fördelarna som detta skulle medföra:

C2: Alltså jag känner alltså när jag läser den här¹⁸ kommer jag att tänka på när jag själv sitter och skriver såna här typ uppsatser och tentor och sånt och man ska skriva, och så får man hela tiden skriva han hon henne honom, alltså det tar upp halva uppsatsen att skriva alla, så det behövs ju verkligen ett ord som bara sammanfattar och det får gärna vara kort, det får gärna vara en bokstav.

C1: ja ”h”.

C2: ehm..?

C1: h står för homo sapiens.

Grupp C

A1: Fast jag har hört hen förut, jag tycker att det borde... Man borde börja använda det mer liksom. Det känns inte som att det har fått någon genomslagskraft.

A2: Ja, det har jag inte hört förut faktiskt.

A1: Det blir lite smidigare än ”han eller hon” hela tiden.

Grupp A

Vad som skulle kunna användas som ett könsneutralt alternativ var dock något som deltagarna hade svårt att komma fram till. Det fanns inget av alternativen som alla var helt eniga om, de flesta var dock positiva till att använda flertal eller överanvända substantivet, men menade också att detta inte alltid passade sig. Nedan följer en reflektion av C2 över ett flertal av alternativen på listan, som även speglar de åsikter som många av de andra deltagarna tog upp:

Fast jag tänker ju ändå ”han”.. det gör jag ju liksom, det är.. men ändå liksom jag, jag blir bara irriterad om det bara fortsätter att stå han/hon genom hela texten, jag bara ”ja, jag har förstått det, det funkar för både och” liksom ...men just det här ”hen” är jag negativ till, det är jag, för det, det får en... jag vet att det ska ha en annan innebörd... [...] Men, det blir feminint för mig som svensk liksom, det blir ”henne” fast en förkortning liksom. ”Haon” det var ju bara jobbigt att säga, och ”hoan” blir ännu värre, det låter som nån säger ”horan” på dialekt eller nånting faktiskt, ”var är hoan”.. Men det här.. det var ju bara konstigt. Får försöka uttala det, ”h-n”? Han/hon, ja det funkar ju så länge det inte är nånting som kommer hela tiden liksom, det tycker jag. ”Vad sa han eller hon”, det känns bara som man ursäktar sig.. det känns som nånting man säger bara ”vad sa han.. eller hon”, det känns som en ursäkt bara, då hade det varit bättre med ett könsneutralt ord där eller bara säga, jag hade ju inte sagt så överhuvudtaget, jag hade ju sagt ”hur gick det hos veterinären”, eller ”vad sa veterinären”, eller.. så.. Det, mmm.. ”vad sa den”, det låter ju som att man gjort en typ maskin, ”maskinveterinären” liksom.

C2, Grupp C

¹⁸ C2 refererar här till listan med de olika varianterna av pronomen. Se bilaga nr 3.

5.1.1. Hur ser användningen ut?

Även om deltagarna sa sig sakna ett könsneutralt alternativ att använda tog många upp osäkerheten inför att använda alternativ som ”hen”, som inte används generellt i språket annars, och som inte alla känner till:

A3: Faktiskt så var det så att när jag satt med hemtentan, när jag skrev om socialisering, då letade jag efter ett bra könsneutralt ord, men jag hittade inget. Så absolut kommer jag att tänka på det mer, och använda det framför allt!

A1: Ja, men kan man använda det? Är det såhär... Utan att folk blir så ”vad är det där?”

A2: Just när man skriver tycker jag man kan använda det. Särskilt när man ska lämna in.

A1: Det borde man kunna, om de inte vet vad det är... Då fan... /skratt/

A2: Ja, då får man själv ordna en uppläxa.

A1: Då får de väl googla på det.

A2: Ja, ”vad är det här, vad är det här? Här har vi en som inte kan stava.”

Grupp A

Även andra alternativ togs upp, och strävan efter att skriva och tala ”korrekt”:

Ja precis ... och så håller jag med dig C2 om det här, vad ska man säga? Han/hon eller hon/han, för det blir alltid så liksom, kommer man fram till det, vänta nu, vad ska jag skriva först? Jag skriver, eftersom jag är man så skriver jag ”henne” först, för att liksom, eller vänta, nå det blir dumt, då genomskådar ju dom det.. äh, jag varierar! Nämen det blir inte bra det heller...

C1, Grupp C

När deltagarna diskuterar yrkestitlar uppstår det diskussioner om kognitiva föreställningar. De menar att man inte kan radera en bild man har i huvudet, att man alltid bär med sig erfarenheter och associationer. Det här ”bagaget” gör att man förknippar exempelvis olika yrkestitlar med de människor man mött i den yrkesrollen, eller beroende på bilder man får genom media:

A1: Man kommer ju aldrig kunna sluta få bilder av saker, man kan ju inte bara se någon siluett i huvudet. Det är klart man kommer få en bild.

A2: Men det behöver inte alltid vara samma bild.

A1: Men sen kanske det beror på vad man har för erfarenhet av läkare, om jag bara har haft kvinnliga läkare då är det klart att jag tänker på en kvinna. Har jag bara haft manliga då tänker jag på en man därför.

A2: Precis.

A3: Det blir ju bara massa black box överallt... Är man skadad nu?

A1: Det handlar ju om att reagera på sin bild också, och veta att det inte behöver va så. ”Nu har jag den här bilden, men den behöver inte stämma..” Bara man är medveten om det så känns det som man kommit rätt långt (de andra instämmer). Så är det väl med alla fördomar i och för sig, bara man är.. Man har ju fördomar, det kommer man ju alltid ha, man får försöka bli medveten om vilka det är.

Grupp A

Jag kan inte läsa det (ordet pyroman, vår anm) utan att tänka mig in att det är en man. Det kvittar vilket ord man hade satt där, så hade jag nog läst det ändå. ”Personer som tänder eld på folk”, då hade jag fortfarande tänkt på män.

C2, Grupp C

Alltså det beror ju faktiskt på vad man har i sin omgivning, om man hela tiden, så fort det var tjuvar och allt vad det var visade kvinnor skulle man ju lägga en kvinnlig aspekt i ”tjuven”.

B4, Grupp B

De diskuterar även kring sin egen medvetenhet. Det faktum att de är socionomstudenter, insatta i ämnet och reflekterar kring hur de tror att det kan se ut på andra utbildningar:

A1: Det är ju säkert skillnad, nu är man ju intresserad av människor och sådana grejer, så det är klart att man är sån.

A3: Ja, går man och läser förvaltningsprogrammet så tror jag inte att man tänker så här. Då tror jag nog att det är mer "trams", faktiskt. "Det där heteronormativt.."

A1: Ja, där är det nog "ja ja ja, orka.."

Grupp A

5.1.2. I det sociala arbetet

Deltagarna fick fundera kring sin framtida yrkesroll och språkets inverkan, både i dokument och i direkt kontakt med klienterna. När det gällde informationsbroschyrer, blanketter och dylikt tyckte de att rådande praxis¹⁹ att använda "du" var ett bra, könsneutralt val:

Ja, du är ju väldigt bra, eller individuellt och härligt!

B4, Grupp B

Genomgående hos deltagarna tar de upp vikten av att möta klienten där hen är och anpassa sig efter situationen. De belyser hur det skulle kännas stelt och onaturligt om de som socialarbetare skulle distansera sig från klienten genom att lägga språket på en annan nivå än klientens egna, samt hur detta bidrar till att de skulle minska sina egna möjligheter att kunna hjälpa:

A1: Men någonstans också så får man ju möta dom där dom är. Om det är någon äldre person som själv är väldigt heteronormativ, så kan man ju inte komma med någon slags pekpinne då. För då blir det så här fel, jag är inte där för att läxa upp den personen, även om jag kanske känner att, ja, man får ju anpassa sig lite, även om.. tänker jag.

A2: Sånt var ju väldigt mycket på äldreboendet..

A1: Men så här, man ska ju vara försiktig om att inte vara normativ själv, om den personen. Men om den personen är, så här, ja... Så måste man ju kunna prata med den på den personens sätt liksom. På hans sätt!

A2: Ja, precis.

A1: Man kan ju inte komma dit och vara hur politisk korrekt som helst. Och sitta och inte kunna säga någonting, om den personen inte är sån själv. För då blir det ju bara jättelöjligt. Då får man inte bygga något förtroende precis.

Grupp A

När deltagarna diskuterar frågor kring personer som klienter har förhållanden med menar många att de använder partner som ett självklart val. De menar att det skulle kännas okänsligt och destruktivt för relationen mellan dem och klienten om de skulle göra antaganden om klientens sexualitet genom att använda ord som flickvän eller pojkvän.

5.1.3. Reflektioner kring behovet av att veta en persons kön

B4: Som (namn) som vi träffade idag på tåget
/skratt/

¹⁹ Vi informerade deltagarna om att vi tittat på exemplar av olika informationsmaterial och blanketter och att "du" användes i samtliga.

B2: Jag trodde det var en tjej först! åh gud, och han sa "heje, (namn)" /mörk röst/ offff, såhär.. det gjorde mig ingenting men det var ändå liksom, han hade mascara och långt hår

B3: En kille?

B2: Ah och då trodde jag liksom att han var en tjej, för han såg än.. men sen när jag började prata med honom så såg han ändå men det blir, det blir en störning fast jag vill inte att det ska va så... men det blir det ju när man inte, när man tror, förväntar sig att nu ska jag hälsa på en tjej här och så "brööl"
Grupp B

Ovan berättar B2 hur hon förväntade sig att hon skulle hälsa på en tjej, och hur hon reagerade när det visade sig vara en kille. Just förväntningar på personers kön tar flera informanter upp. De diskuterar kring varför man reagerar så när en person inte visar sig ha det kön man förväntat sig och samtalar kring varför man vill veta personers kön. När grupp B diskuterar kring detta tar de upp media och hur tidningsartiklarna väljer att skriva ut könet på anonyma personer:

...varför bryr man sig egentligen? (När, vår anm) det händer nåt hemskt, om dom ändå inte kan sätta ut namnen på vilka det är eller såhär, varför egentligen är det intressant att veta om det var en man eller kvinna som gjorde det? För det är ju det, dom skulle aldrig sätta ut det om inte vi var intresserade av att veta det.

B2, Grupp B

5.1.4. Avpersonifiering

Flera av deltagarna tar upp hur de ser att könsneutrala ord, titlar och begrepp skulle kunna vara ett bra och praktiskt komplement i språket. Andra är funder samma kring vad som skulle ske om könsneutralt språk skulle ersätta könsbundna ord rakt igenom och talar om de risker de ser och vad de tror skulle kunna gå förlorat:

Ja. Risken är ju att man blir väldigt... heter det rigid? Att man måste, man får absolut inte använda kön i texter och så där, prat... Det är jättekonstigt... Det är nästan så att det är avpersonifierande. Att vara sådär neutral. Även om det är sådär, en tjuv, och han... Man benämner tjuven med han. Så.., ja, vart vill jag komma till? Det blir ju mera som allting blir objekt istället för personer.

A3, Grupp A

C2: ... alltså, vi tappar ju så mycket i språket känner jag, alltså nyanser i språket. Jag vet inte varför men jag ser framför mig en sån här line up när nån ska liksom peka ut en bad guy, och det blir liksom bara "vem var det? Var det han?", "näää! Du får inte säga så".

/skratt/

C2: Eller bara "det var han!", ba "vem då? Vi vet inte vad 'han' är" liksom.

C1: Den!

C2: Ja, den var det!

C1: Den tjuven.

C2: Eller ännu mer förvirrande om det står en hel folksamling och man säger "det var haon!"

/skratt/

C2: Vem fan? En av alla!

Grupp C

5.1.5. Hur skulle man få ett mer könsneutralt språk?

I följande citat berättar B4 om att de blivit tillsagda på jobbet att ändra sitt språkbruk då det ligger för mycket negativa värderingar i det som används. Hon delger en viss uppgivenhet kring detta, vilket även enstaka andra informanter har snuddat vid, att det krävs en fundamental förändring för att något ska ha en beständig verkan. Därefter bemöts hennes uttalande av B2 med en mer

positiv syn på det långsiktigt positiva med att börja ändra titlar och pronomen, som även fler informanter har tagit upp:

- B4: ...och så ändrar man språkbruket men alltså själva innebörden är ju densamma, så om fem år, då har vi ju samma symptom, och då ska man gå och ändra. Alltså jag känner, vi kan väl ändra titlar hur länge som helst, men om man inte ändrar resten så kommer ju dom titlar man ändrat till då, dom kommer få samma innebörd.
- B2: Men det är så jag menar, även fast det står "hen" tänker jag ändå på en han när jag ser tjuven och även fast det står städpersonal så kanske jag ändå tänker på en tjej, eller inte så. Men om jag bara lär mig säga städpersonalen istället för städerska, eller hen då, om tjuv, om det finns nåt som verkligen, alltså om hen verkligen betyder både och, så kanske mina barn lär sig att det kan vara både och fast JAG inte riktigt tror på det, fast jag ändå använder det. Det är ju ändå ett steg i rätt riktning.

Grupp B

- A1: Det känns som man får börja mer, kanske inte såhär i vardagsspråket, tror inte jag att folk kommer börja använda hen, än på ett tag i alla fall. Men kanske börja med liksom yrkes... Utbildningar och så här när man skriver rapport att man... I läroböcker och så här som man får höra, att man blir bekväm med det på något sätt. Att det inte blir konstigt, att man ska haka till varje gång man ser att det... Att det blir naturligt. Börjar man använda ett visst språk så börjar man ju tänka på ett visst sätt också. Språket kan ju nästan komma före man tänker redan, och sen när man börjar använda hen så blir man mer uppmärksam på att det är... Så här.

A3: Mmm.

A2: Det att bara skriva tror jag är ganska bra.

A1: Att man får med sig det från föreläsare och läroböcker.

A2-: Ja

A1: Det känns som att man vill säga media också, fast samtidigt känns det som att det är väldigt långt kvar tills de sitter i nyhetsuppsändingarna och bara "hen..." Amen media har ändå stor roll, i vissa program kanske det skulle passa att använda det. Typ om de hade exempel och så där."

Grupp A

På frågan om det går att göra språket mer könsneutralt svarar flera informanter spontant nej och andra är tveksamma. Flera av dem menar att man fortfarande bär med sig värderingar och det hjälper inte att döpa om saker. Medan andra ser med tillförsikt på kommande generationer och hoppas att vi kan gå mot ett mer könsneutralt språk genom att tänka på vad vi väljer att använda för ord, titlar och begrepp idag. På frågan hur man skulle förändra språket till att bli mer könsneutralt tycker flera av deltagarna att man borde börja i skolorna, genom utbildningar och låta det "växa in" i språket. Andra tar även upp vikten av ett könsneutralt språk i officiella dokument och liknande och menar att man ska börja där. Gemensamt för många informanter är att de inte tror på att "bara införa" ett ord eller begrepp, som till exempel "hen" i svenskan och förvänta sig att alla ska börja använda det, de menar att man måste börja någonstans, som i nämnda exempel: genom skolan, utbildningar och material från myndigheter. Samt att det gäller att få människor att börja bli mer medvetna om vilka ord de väljer att använda.

5.2. Analys

5.2.1. Vilka attityder har studenter på socionomprogrammet till könsneutralt språk?

För att bättre förstå och analysera de attityder vi har presenterat ovan bryter vi ner dem i Einarssons (2004) tre komponenter, *kognitiv*, *evaluativ* och *konativ*.

I den kognitiva delen tittar vi närmare på de föreställningar deltagarna har av könsneutralt språk som bidrar till deras attityd gentemot ämnet. Som Einarsson skriver kan dessa föreställningar grundas på erfarenheter eller på information man tagit åt sig, oavsett om den är korrekt eller ej (Einarsson, 2004).

Under den kognitiva delen vill vi återigen belysa det informanterna säger om att de ofrivilligt får bilder i huvudet utifrån sina tidigare erfarenheter främst från media och genom sina egna personliga upplevelser. Främst blir detta tydligt när det talar om olika yrkestitlar. Generellt talar de i grupperna om hur de får en bild av en man i huvudet när de hör titeln *läkare* och en bild av en kvinna när de hör titeln *sjuksköterska*. De tar även upp sin medvetenhet kring detta. Vi finner det intressant att sätta in detta i den rådande kulturen, då samtliga informanter delar erfarenheten av hur det ser ut i Sverige idag. Hade vi tittat på andra kulturer i andra delar av världen och frågat vilka bilder de fick upp i huvudet när de tänkte på olika yrkestitlar hade svaret varit präglat av deras rådande kultur och kunnat se helt annorlunda ut.

Flera av informanterna tar också upp och nämner feminism i anknytning till könsneutralt språk, där de har erfarenhet av könsneutralitet av olika slag. En informant förmedlar hur hon ser positiv inställning till könsneutralt språk som något feministiskt. Då hon själv är positiv till könsneutralt språk men inte identifierar sig som en ”råfeminist”, som hon uttrycker det, formulerar hon sig såhär:

[...] för jag är inte heller nån sådära råfeminist.. sådär som man tänker men alltså det jag kan tycka är viktigt är att man, att man måste ändra på sånt här för att det inte ska finnas stereotyper.

B2, grupp B

Vi tycker det är intressant med ordvalet ”sådär som man tänker”, då hon antyder att det finns en rådande bild av ”råfeminister” som hon inte vill identifiera sig med.

När vi väljer att titta på den evaluativa komponenten, som kopplar föreställningar till mer värderande, ställningstagande beståndsdelar och individens känslor kan vi direkt se att könsneutralt språk är ett ämne som engagerar och väcker många känslor och reaktioner hos våra informanter. Utgångspunkten könsneutralt språk har även genererat diskussioner om andra närliggande ämnen som informanterna känt väldigt starkt för, men som vi inte tagit upp i uppsatsen då de inte legat inom ramen för vårt valda ämne. Som både vi och informanterna själva har nämnt tidigare får man ställa deras engagemang i ämnet i relation till att de är socionomstudenter och att de har ett naturligt intresse för människor och ämnen som rör det sociala arbetet. Men detta resulterar inte på något sätt i att de skulle dela gemensamma åsikter om könsneutralt språk. Och även då det finns olika ståndpunkter hos informanterna är de alla engagerade och har bildat sig en attityd.

Vi finner det intressant att titta på åldern hos våra informanter när vi tittar på den evaluativa komponenten. Som vi nämnt innan delar vi in dem i två åldersspann, fem av våra informanter var

mellan 20-30 år och de fyra övriga var mellan 30-45 år. Vi ser exempel hos personerna mellan 30-45 år som kan tyda på en mer negativ inställning till könsneutralt språk och dess möjlighet att införlivas i språket:

[...] man kan döpa om saker fyrtio gånger, men till slut kommer det också få en innebörd.

B4

Det hade varit spännande att göra ett sånt experiment i en värld som inte blir påverkad och se om, hur det påverkar så. Då hade det kunnat funka, men i världen som vi lever i så tror jag att det funkar inte. Jag tror inte det.

C1, Grupp C

För att ytterligare tydliggöra detta har vi exempel som kan tyda på en mer positiv inställning till könsneutralt språk hos dem mellan 20-30 år:

[...] nämen så kanske jag menar, våra barn eller deras barn då ser att ”ah, men poliser är fifty fifty tjejer killar och det finns ett könsneutralt ord. Alltså för dom kanske det blir helt.. annat. [...] För att vi kommer kanske alltid tycka det är konstigt men jag tror att det går att göra men att det kommer ta några generationer innan det sitter..

B2, Grupp B

Fast jag har hört hen förut, jag tycker att det borde.. Man borde börja använda det mer. Det känns inte som att det har fått någon genomslagskraft.

A1, Grupp A

Då vi ser dessa tecken på att inställningen till ett mer könsneutralt språk ser olika ut beroende på ålder kan vi dra två möjliga slutsatser: Dels att detta kan bero på att varje generation bär med sig ett gemensamt antal erfarenheter som formar ett antal unisona inställningar. Vi menar då att man skulle dela många grundläggande åsikter med sina jämgamla och dela samma huvudsakliga inställning genom livet. Dels den mer intressanta slutsatsen att denna inställning inte behöver vara något beständigt, utan kan vara något som ständigt revideras hos individen. Efter hand man får mer erfarenhet och input av information reviderar individen sin inställning något. Är detta fallet borde det också ge möjligheten för individen att röra sig mellan motpolerna i sitt ställningstagande (dock skulle detta även kunna tyda på det mer nedslående resultatet att ju äldre man blir desto mer cynisk blir man).

I den konativa komponenten menar Einarsson (2004) att vi utifrån våra föreställningar och värderingar om något skapar en handlingsberedskap att utgå ifrån. Dessa föreställningar har vi skapat av våra tidigare erfarenheter och den information vi mottagit (den kognitiva komponenten) och värderingarna utifrån våra känslor, positiva och negativa (den evaluativa komponenten). När vi tittar på vår empiri med utgångspunkt i den konativa delen ser vi hur flera informanter talar om att de känner ett behov av att veta en persons kön, just eftersom de vill veta hur de ska agera, vad de ska utgå ifrån i sitt handlande. När de inte vet vilket kön en person har fungerar inte den konativa komponenten (handlingsberedskapen) och det uppstår en svårighet i hur de ska bete sig. En av informanterna beskriver det som en ofrivillig ”störning”. Det ligger i vår natur som människor att sortera in information och erfarenheter i ”fack”, för att sedan agerar utifrån dessa. Att våra tidigare erfarenheter bidrar till att forma vårt beteende är ingen nyhet. Detta har varit allmän kannedom sedan *behaviorismen* uppstod i början av 1900-talet då forskare som Watson och Pavlov visade på detta i olika experiment (Lundberg 2005). Einarsson (2004)

pekar själv på detta då han säger att våra attityder hjälper oss förstå tillvaron genom att organisera och förenkla den åt oss. Einarsson lyfter också fram det vi sett ovan, att gränserna mellan dessa komponenter inte alltid är så tydliga och menar att de attityder som vi formar utifrån dessa komponenter är något som ständigt socialiseras vidare genom generationer. De första attityder vi möter är våra föräldrars och vår familjs attityder. Sedan följer de attityder som förmedlas genom skolan, våra vänner, massmedia, arbetsplatser med mera. Våra informanter tar själva upp hur socialisation av attityder sker ständigt. De tar upp exempel både från media, utbildning, familj och vänner. De tydliggör också att de är medvetna om att attityder bildas från många olika källor då de talar om hur de vill uppfostra sina barn. Följande dialog förs i en skämtsam ton, men A1 och A2 pekar ändå på här hur de är medvetna om att omgivningen bidrar till att forma barns attityder:

A1: Särskilt barn kan jag tycka. Man är ju ganska förstörd själv men. Tänker man såhär, jag har inga barn nu.. /skratt/ Jag är, usch, nu har jag ju inga planerade barn i framtiden än så länge men.. Det känns som jag kommer att vara jättenojjig med såna grejer.

A2: Ja, Gud! Man vill ju nästan inte släppa ut barnen, för någon annan FÖRSTÖR dem! Som man jobbat med så hårt!

Grupp A

När informanterna diskuterar kring möjligheterna till att göra språket mer könsneutralt har vi sett hur flera tar upp hur de tror att de genom att börja använda könsneutrala ord idag, trots att de i många fall fortfarande får upp manliga och kvinnliga associationer i huvudet, kan bidra till att kommande generationer använder dem som just neutrala, då de bildar sina attityder genom den socialisation som sker. Informanterna pekar då just på repetitionen som ett medel till förändring. Detta kan vi direkt knyta till Butler (2007), när hon talar om performativitet och pekar på handling och repetition som normskapande i samhället. För att bryta en norm och göra ett medvetet motstånd måste man först uppträda på ett icke-normativt sätt. Och att det sedan är just genom repetition som man skapar en ny norm.

5.2.2. Hur medvetna är studenter på socionomprogrammet om relationen mellan språket och könsmaktsordningen?

Var våra informanter medvetna om relationen mellan just språket och könsmaktsordningen i samhället, eller fungerade våra inledande stimulustexter som en ögonöppnare? Nja. Det förekom visserligen ett visst mått av de aha-upplevelser som beskrivs i studien från Malmö högskola (Landquist, Lind, 2008) men inga reaktioner där informanterna utbrast att de kände sig lurade, vilket förkom i den studien. Överlag tror vi att våra informanter redan var mer medvetna i det avseendet att det könsneutrala språk de presenterades för i flera fall inte var något helt nytt för dem, och inte heller något extremt och ovant vilket man kan tänka sig var fallet med de informanter som intervjuats i studien från Malmö högskola. Detta tror vi har att göra dels med att våra informanter generellt var något yngre, och att de var just studenter på socionomutbildningen²⁰. Det är vår erfarenhet av och förförståelse av socionomstudenter att de ofta är människor med en grundläggande öppenhet och medvetenhet om samhället redan då de påbörjar utbildningen, och inte desto mindre efter att ha avverkat några terminer.

Vi kan däremot tänka oss att vi erfarit betydligt starkare reaktioner om samma experiment hade utförts i grupper bestående av studenter vid exempelvis Chalmers tekniska högskola, lärar- eller journaliststudenter. En föreställning som speglades både hos våra informanter samt i viss mån finns hos oss själva är att det finns en större skepsis mot tal om kön och genus hos människor som inte är uttalat intresserade av dessa frågor eller regelbundet möter dem inom sin utbildning, sitt arbete eller i privat intresse.

A2: Nej! Men då är det.. ja.. Men tänk då om sjuksköterska skulle kunna bli såhär.., som..

A1: Det tror jag inte, eftersom det är kvinnligt från början, så tror jag inte.. Hade det varit manligt så, hade det varit sjukskötare från början så hade det kanske varit kvar, typ glömt bort att det var manligt..

A2: Det är sant, det är ju inte okej att vara kvinna.

A1: Nä.

Grupp A

Ovanstående citat tyder på att informanterna är medvetna om att det existerar en hierarki mellan könen där det kvinnliga könet är det som underordnar och anpassar sig. Däremot är det inte klart att de inser på vilket sätt språket används för att bekräfta och upprätthålla denna ordning. Denna ordväxling har en skämtsam ton, men både A2 och A1 är medvetna om vad de talar om och tar denna underliggande föreställning om det ena könet som överordnat för givet. Men man kan ändå urskilja en viss medvetenhet om språkets makt då de använder just yrkestiteln sjuksköterska/sjukskötare för att belysa hur det kvinnliga inte får fungera som norm, medan det manliga säkert hade varit kvar - man hade "glömt bort att det var manligt."

Jag tänker på det här, alltså undersköterska, det heter ju till och med männen som är undersköterskor, alltså varför, varför heter det inte underskötare? Det hade ju vart jätte, det hade jag sagt med en gång, underskötare.. nä, dom heter undersköterskor även männen, och det.. det är lite såhär klivet, för det är ändå den feminina formen av det men.. ah..

C2, Grupp C

²⁰ Informanterna i studien från Malmö högskola var i 50-årsåldern med en bakgrund som beskrivs av författarna som medelklass.

Medan kvinnorna i medvetna termer talar om kvinnans underordning frågar sig C2 här varför man skulle välja den feminina formen av en yrkestitel för ett yrke som både män och kvinnor innehar. Då våra manliga informanter är i olyckligt numerärt underläge känns det visserligen vanskligt att dra slutsatser, men man kan ändå tänka sig att detta uttalande tyder på att de inte ser könsmaktsordningen lika tydligt som kvinnorna. De kvinnliga informanterna reagerar bland annat på att yrkestitlar härstammar ur manliga grundtitlar, och på hur sjuksköterska inte är en okej titel baserat på att det är en feminina form. För C2 är det å andra sidan svårt att föreställa sig att man skulle behålla en titel med böjning som inte är enligt normen, oavsett om den är ursprunglig eller inte. Samtidigt föreslår C2 istället *underskötare*, som ligger närmare titlar med den normerande maskulina böjningen. Vi anser att detta kan tyda på en skillnad mellan männens och kvinnornas sätt att resonera kring dessa frågor och däremot också kring deras medvetenhet om en över- och underordning mellan könen. I arbetet från Malmö högskola ser författarna en snarlik tendens:

En annan tydlig skillnad i kvinnornas och männens uppfattningar av texten var att kvinnorna reagerade på mansdominansen i språket redan vid första versionen. Männerna upptäckte mansdominansen först när normen brutits, alltså vid andra versionen. Även detta kan bero på att männen är norm och därför inte ser osynliggörandet av kvinnorna.

(Landquist, Lind, 2008:6)

I exemplet med C2 är det just normbrytandet som ger reaktionen. Att använda den feminina böjningen av yrkestiteln bryter mot normen att det i dagens samhälle är de maskulint böjda titlarna som främst används och som ses som könsneutrala.

Vad, vad finns det för vinster, alltså jag menar mänskliga vinster med att göra det könsneutralt, är det ett problem nu? Upplever vi det som ett problem, att det är som det är, tänker jag och i så fall vilka är problemen och vem gör dom till ett problem? [...] På nåt sätt, jag säger inte det, men ibland kan man på nåt sätt peka på saker och så kan det liksom.. man pekar på en situation i en grupp kanske liksom [...] och på nåt sätt ska man då ta den energin och liksom på nåt sätt rota omkring i det här och kanske göra det här, vad ska man säga, problemet större eller mer liksom, [...] fast hur mycket det skadar, det är ju frågan liksom.. just att göra det könsneutralt då.. ja.. om det hade funkade så, men hur..

C1, Grupp C

Angående att göra ett problem av något, och vem som definierar vad som är eller blir ett problem tas ett liknande resonemang upp av en kvinnlig informant, som anser att det är att lägga energi på fel saker att ändra titlar och att vad man istället bör göra är att sätta in åtgärder på "högre nivåer". Detta kan ses som att informanterna inte ser sig själva i ett större perspektiv, språket är för dom ett vardagligt praktiskt redskap medan kön och könsmakt är frågor som bör avhandlas på andra "högre" nivåer och inte slösas energi på genom att rota i små problem och göra dom större än vad de är. Man kan tolka det som att dessa informanter i det här avseendet ser sig själva som passiva subjekt i förhållande till makten över en förändring av språket – som distribueras av någon på nivåer och i praktiker som inte är greppbara för dom. Vi knyter detta till Foucaults teorier om makt och kunskap, som säger att makt inte är något som kan innehas av enstaka individer för att härska över passiva subjekt. Istället är det individerna själva, i detta fall C1 och B4, som genom att överlåta ansvaret och vad de anser vara makten över språkets förändring till en annan nivå undgår att se sin egen del i att reproducera och upprätthålla könsmaktsdiskursen genom att framhålla att de inte har någon påverkan på ojämlikheter mellan könen.

[...] jag kan inte läsa det (ordet pyroman, vård anm) utan att tänka mig in att det är en man. Det kvittar vilket ord man hade satt där, så hade jag nog läst det ändå. Personer som tänder eld på folk då hade jag fortfarande tänkt på män.

Grupp C

I medierna ser vi manliga tjuvar, manliga pyromaner och kvinnor som städar och vårdar. Informanterna motiverar att de bilder de får i huvudet av olika ord har att göra med erfarenheter och vad omvärlden visar upp. En fråga är om det går att ändra på dessa bilder genom att först ändra på talet kring dom? Våra informanter uttrycker sig positivt kring att införa ett könsneutralt språk men fortsätter hävda att det egentligen inte spelar någon roll så länge man inte ändrar på andra nivåer, eller får andra bilder i huvudet. Tankeexperimentet sträcker sig för alla inte så långt att det kan se att det skulle gå att ändra bilderna och föreställningarna genom att börja i ”fel” ände, med deras egen språkmedvetenhet.

B1: Brandpersonal hade inte varit helt fel.

B2: Nä brandman skulle jag ju vara, vad kul det hade vart!

B1: Nu sa du det!

B2: Va?

B1: Brandman!

B2: Men vad heter det annars då?

B1: Brandpersonal står det ju...

B3: Kvinnlig brandman.

Grupp B

Trots att informanterna till stor del visar en medvetenhet kring hur de talar, får vi också exempel på hur djupt språket ligger inbäddat. Flera gånger tillrättavisar de varandra, eller rättar sig själva, då de råkar säga ”brandman”, eller automatiskt kalla en tjuv för ”han”. Vi kan se hur det krävs en ansträngning för att frånga det manliga som norm, vilket visar hur djupt inrotat könsmaktsordningen ligger i dels språket och oss själva som individer. Flera gånger uttalar informanterna att de vet att det är ”fel” att exempelvis få en bild av man när man talar om läkare, eller att känna en störning när man tagit fel på kön hos en person. Någonstans inom sig känner de att man inte *bör* reagera på det sättet men dessa mekanismer är för djupt rotade för att kunna ignoreras. Könsmaktens inflätning fungerar här enligt Foucaults (2002) diskursteori genom språket djupt inom individen och gör det svårt för henom att själv se förändringsmöjligheter och sig själv som aktivt medskapande till föreställningarna som diskuteras. Istället uttalar flera informanter att, även om det skapas en bild i huvudet i association till ett visst ord är det viktigaste ändå reaktionen som följer på den bilden, en kunskap om att det inte behöver vara en manlig läkare bara för tidigare erfarenheter har gett ett mentalt avtryck av läkare som något manligt.

6. Sammanfattning och slutdiskussion

Arbetet med denna uppsats har varit minst sagt intressant, och under tanke- och skrivprocessen har det konstant dykt upp nya teman och nya stickspår som vi har varit tvugna att parera för och försaka för att inte tappa vår röda tråd. Även i det empirinära arbetet med analysen har det inte alltid varit lätt att hålla fokus på vad vi vill ha fram, och istället förföras av alla intressanta tankar och attityder som kommit upp men som inte handlar just om det könsneutrala språket och makten.

Sedan vi först lärde känna ordet ”hen”, och stötte på tankarna om ett könsneutralt språk har vi sett detta som ett värdefullt tillägg till språket idag. Vi tror att det skulle göra språket mer mångfacetterat, lösa en hel del praktiska problem med bland annat lagtext och officiella dokument, och minska risken att kränka människor på grund av deras antagna könsidentitet. Vi anser fortfarande att detta tillägg är något eftersträvansvärt, men har också genom processen med analys och tolkning befast vår egen syn att det däremot inte är önskvärt att använda hen *istället* för nuvarande pronomen och böjningar. Många informanter har reagerat kraftfullt mot att ”stympta” det nuvarande språket, och säger att nyanser försvinner, och att det blir objektifierande och avpersonifierat. Det är intressant tycker vi hur vissa informanter tolkat vår frågeställning som sådan²¹, medan andra tagit för givet att det handlar om ett tillägg. För att knyta detta till analysen kan man se hur den känslomässiga komponenten i attityden kommer in när informanterna känner att förslaget syftar till att något skulle gå förlorat i vårt ursprungliga språk, de reagerar nästan defensivt på detta i diskussionen och framhäver det omöjliga i att göra något sådant. Just skönlitteratur har varit ett populärt exempel hos informanterna på svårigheterna, eller omöjligheterna, med ett språk utan könsbestämningar. Återigen, detta håller vi med om, språket skulle förlora något om dessa försvann. Dessutom tror vi att det skulle vara minst sagt omöjligt att få till stånd ett införande av hen om vi samtidigt skulle förkasta våra nuvarande pronomen helt. Nej, då tror vi på hen som ett tillägg, att börja användas i liten skala för att förhoppningsvis växa till sig. Kanske är det så enkelt som en av våra informanter uttryckt sig, att vi bara behöver börja använda det så generationer under oss hör det och börjar ta det för givet, trots att vi själva inte riktigt tror på det eller tycker att det känns ovant.

Har vi fått svar på våra frågeställningar? Ja, det anser vi att vi har. Överlag tycker vi oss se en positiv attityd till könsneutralt språk bland våra informanter, däremot ställer sig många frågande till hur detta skulle ske, och några även negativa till att det ens är genomförbart eller rätt ställe att börja på. Här kan vi koppla det till vår andra frågeställning, huruvida informanterna själva är medvetna om relationen mellan språk och könsakt. Vi anser att de i hög grad är medvetna, medvetna åtminstone om den ordning som existerar och hur den är uppbyggd. Detta blir tydligt främst i kvinnornas tal. Däremot har vi också sett hur djupt inbäddat språket är och alla värderingar det för med sig ligger hos människor, även de mest medvetna av våra informanter får hejda sig, rätta sig eller förtydliga med ”jag vet att det är fel men..”. Det är precis som vi skrivit i analysen en synbar ansträngning att frångå den manliga normen, vilket vi tycker är ett otroligt tydligt exempel på hur djupt denna könsmaktsordning verkligen går.

Nu till hur vi legitimerar denna undersöknings existens – varför är den viktig? Dels ser vi den som ett tidsdokument, dessvärre inte med något kvantitativt genomslag men fortfarande en bild av synen och attityderna till könsneutralt språk idag hos socionomstudenter. Dessa attityder är värdefulla att ta upp, lyfta och diskutera och fundera över inte bara i det avseende som vi gjort

²¹ Att det ena; hen, utesluter det andra; han och hon.

men för att de i sig själva lyfter ytterligare frågor som kan ställas. Mer om detta i förslag till vidare forskning. Dessutom ser vi detta som ett experiment i att avslöja något som ligger dolt för våra informanter. I vår datainsamling har vi använt oss av de två texter som ingick i vårt stimulusmaterial och som syftade till att skapa reflektioner och tankar hos informanterna kring könsneutralt språk och dess användning. Som vi sett i analysen har vi inte fått några extrema reaktioner, men ett antal mindre aha-upplevelser och tecken som tyder på att detta är något våra informanter inte reflekterat över i någon större utsträckning tidigare. Det finns en medvetenhet om en könsmaktsordning, men hur språket förhåller sig till denna har inte alla gånger varit helt klar. Vi ser det också som att vi med enkla medel, dessa två texter, avslöjat en större diskurs i samhället. Vi ser det som att vi genom detta experiment har pekat på något i samhället som är vardagligt och väl förankrat i oss alla men som vi kanske inte är så medvetna och kunniga om som vi skulle kunna vara, och kanske borde vara. Även om vårt fokus har legat på attityder till könsneutralt språk i en mer konkret kontext så har vi visat på och löst upp en underliggande diskurs om könsmaktsordningen. Vi vill särskilt framhålla just enkelheten med vilken detta gjordes, något som fascinerar även oss. Om vi med denna undersökning kan slå hål på, eller avtäckta, en sådan diskurs i samhället, vad kan då inte göras med en mer djupgående analys? För att slutligen återknyta till uppsatsens inledning, där vi talade om det allerstädes närvarande och viktiga språket inom socialt arbete. Vi har i undersökningen sett att attityderna till könsneutralt språk inom det sociala arbetet till stor del följer attityderna till fenomenet i stort, det är inget man kan införa över en natt. Risken är, som Karl-Erik Tallmo (1994) skrev i en debattartikel²², att det blir en ren "kansliglosa" som bara kommer användas av de som är medvetna om det, antingen av politisk korrekthet eller i yrkeslivet (det sociala arbetet). Det krävs ett brett folkligt stöd för att införa något som detta och få det att stanna, men flera informanter är också inne på att det kanske är rätt ställe att starta på inom exempelvis officiella dokument, och att man genom att arbeta inom det offentliga har lite av ett ansvar att uppträda korekt. Samtidigt framhäver många av informanterna klientens utsatta situation och vikten av att kunna skapa en god relation. Detta tror de kan försvåras om man som myndighetsperson kommer med, vad som säkerligen uppfattas av klienten som, pekpinna angående språkligt beteende. Våra informanter är mer inne på att det som faktiskt hjälper klienten ändå är deras förmåga att kunna möta en människa där hen är.

Men även här finns det också en poäng med att reflektera över maktaspekten i språket, som vi anser att vi belyst i denna uppsats. För att kunna möta en människa där hen är, och för att kunna anpassa sig till någons nivå krävs det att man är medveten om sig själv och sin egen nivå, sin egen makt. Inte bara makt i rollen som socionom, vilken alltid finns oavsett vilken sorts disciplin av socialt arbete man befinner sig inom, men också just maktaspekten i språket. Att vi med vårt språk befäster en maktordning vi kan se runt omkring oss men inte på samma sätt inom om. Vi tror det är viktigt att som socionom reflektera över detta, och arbeta med att synliggöra dessa maktaspekter, om inte annat så för att medvetandegöra sig själv och inte låta sig luras. Slutligen vill vi i denna sammanfattning poängtera att de slutsatser vi dragit i analysen av denna undersökning är så gott som omöjliga att generalisera. Vi kan se vissa beröringspunkter med det arbete som inspirerade oss till denna uppsats, men även det genomfördes i mindre skala med sex informanter, så underlaget är fortfarande väldigt litet. Däremot tror vi att det finns tendenser i vårt material som skulle upptäckas också om denna undersökningen skulle göras om i större skala. Detta anser vi är vad som gör den viktig trots svårigheterna att generalisera, och inte minst med tanke på diskursperspektivet vi tagit upp här.

²² Som svar på Hans Karlgrens lovord om ordet hen

6.1. Förslag till framtida forskning

Vi har genom arbetet med uppsatsen hittat ett antal stickspår och intressanta tankegångar kring detta ämne, men kanske främst anser vi att det skulle finnas en poäng med att göra denna undersökning i större skala och med studenter, eller andra människor, som inte läser socionomutbildningen. Något vi inledningsvis tänkte göra var att också att jämföra talet om könsneutralt språk i manliga, kvinnliga och blandade grupper, en idé vi fick försaka då tiden var knapp och informanterna svåra att få tag på. Vi tänker oss då att man skulle göra en regelrätt diskursanalys, och ha som utgångspunkt för undersökningen just att avtäcka vilka diskurser om samhället i stort som finns i talet kring könsneutralt språk.

En annan av våra ursprungliga tankar kring uppsatsen var att göra en kvantitativ undersökning med stort underlag av exempelvis enkäter, just för att undersöka attityder eller inställningar i mängd. Detta är kanske inte överhuvudtaget rätt väg att gå för att undersöka detta, men vi kan ändå tycka att det finns en poäng med att analysera ett stort svarsunderlag kring ett ämne som detta. På köpet distribuerar man kännedom om, och öppnar kanske ögonen för, könsneutralt språk hos ett stort antal människor.

Vi ser också vår uppsats som ett tidsdokument och vi anser att det vore intressant att göra om undersökningen i en framtid där hen kanske är verklighet – eller helt fallit i glömska. Vi har under arbetet med uppsatsen antagit att hen är något som är på frammarsch, men kanske är det så att detta är toppen av hens karriär och att det nu bara går utför.

Ett ämne som kommit upp starkt i vårt empiriska material är människans inneboende behov av att kategorisera, och stoppa saker i fack. Vi har fått många exempel och reaktioner på när informanterna i vår uppsats berättat om hur de tagit fel på könet hos någon, eller när de varit på väg att träffa någon de inte känt till könet på. Vi tycker det vore intressant att utforska detta uppenbara behov av att känna till saker i förväg, hur det fungerar och vad som händer med oss mer exakt när vi inte i förväg har något specifikt att förbereda oss på. Detta tänker vi också vore intressant att ställa i förhållande till vad vi ser som en rådande diskurs i samhället; att så ska det inte vara. En ”neutralitetsdiskurs” som hägrar både i vår empiri och samhället i stort, en persons kön inte ska spela någon roll för hur man bemöter henom. En undersökning på dessa ämnen hade varit intressant, och vi tror att det finns mycket spännande att utforska, kopplat till just könsneutralt språk som i så fall blir ytterligare en försvårande faktor för människor att skapa dessa kategorier av förväntningar och föreställningar.

En sista mycket intressant, kanske något filosofisk/teologisk, tanke som uppkom under av av våra fokusgrupper var hur nära kopplat språket är till religionen. Frågan som ställdes var hur samhället skulle se ut i dag om vi fortfarande hade varit asatroende. Om Sverige, eller Norden, inte genomgått någon kristning utan fortfarande bekände sig till asagudarna, skulle detta påverka samhället och i så fall på vilka plan? Här påtalades skillnaden mellan den mansdominerade kristendomen, med oerhört tydligt könsmaktsordning, och asatron med sin blandning av manliga och kvinnliga gudar som alla dyrkades för sina specifika egenskaper.²³ Detta är en undersökning vi gärna hade gjort själva, men om vi inte hinner först är det också en vi skulle läsa med stort intresse.

²³ Kvinnor står visserligen oftare för fruktsamhet och känslomässiga egenskaper, och män för krig och naturfenomen, men likväl fanns kvinnorna där, att dyrkas på samma villkor som männen.

7. Referenser

7.1. Litteratur:

- Butler, J. (2007) *Genustrubbel* [1990] Uddevalla: Daidalos
- Dahl, Ö. (2000) *Språkets enhet och mångfald* Lund: Studentlitteratur
- Edlund, A-C./ Erson, E./ Milles, K. (2007) *Språk och kön* Falun: Nordstedts akademiska förlag
- Einarsson, J. (2004) *Språksociologi* Lund: Studentlitteratur
- Elvin-Nowak, Y./Thomsson, H. (2003) *Att göra kön* Stockholm: Bonniers
- Foucault, M. (1992) *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (1973) Lund: Arkiv
- Foucault, M. (2002) *Sexualitetens historia – Band 1 - Viljan att veta* [1976] Göteborg: Daidalos
- Foucault, M. (1993) *Diskursens ordning* [1971] Stockholm: Brutus Östlings bokförlag
- Hammarén, N. (2008) *Förorten i huvudet- unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige* Stockholm: Atlas
- Helkama, K./Myllyniemi, R./Liebkind, K. (2004): *Socialpsykologi - en introduktion* Malmö: Liber
- Hwang, P./Lundberg, I./Rönnerberg, J./Smedler, A-C. (2005) *Vår tids psykologi* Finland: Natur och Kultur
- Johansson, V. (2001) *Där könsmakten ändras* Umeå: Boréa.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur
- Nordenstam, K. (2003) *Genusperspektiv på Språk* Kalmar: Högskoleverket
- Svaleryd, K. (2007) *Genuspedagogik* Korotan, Ljubljana, Slovenien: Liber
- Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis- introduktion till vetenskapsfilosofi* Malmö: Gleerups.
- Widerberg, A. (2002) *Kvalitativ forskningsmetod* Lund: Studentlitteratur
- Winther-Jørgensen, M./Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod* Malmö: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Stockholm: Elanders

7.2. Databaser:

Nationalencyklopedin, www.ne.se

Språk – Hämtat - 2009-03-19

Genus, Pronomen, Maskulinum, Femininum, Indefinita pronomen, Böjning, Attityder, Medvetenhet – Hämtade - 2009-04-22

7.3. Artiklar:

Grönblad, F. (2007) Sammandrag av ”Hen kan fylla språklig lucka”

Publicerad i *Språktidningen* 3/07 och på webben 2007-11-28

<http://www.spraktidningen.se/art.lasso?id=07326> - hämtad 2009-04-16

Jobin, B. (2004) ”Svenskan är inte könsneutral” Publicerad i *Språkvård* nr 4/04:20-25

Lennermo, J. (2008) ”Hen är inte så snygg” Publicerad 2008-07-24 på *Tidskrift.nu*

<http://www.tidskrift.nu/artikel.php?Id=5312> - hämtad 2009-04-01

Tallmo, K-E. (1994) ”Om det könsligt korrekta” i *Svenska Dagbladet* 1994-09-16,

<http://www.nisus.se/archive/940916.html> - hämtad 2009-03-12

Wallner, A.(2003) ”Han, hon – och hen? Konsten att skriva könsneutralt” i *Tidningen i skolan*.

Publicerad/uppdaterad 2003-11-21

<http://www.tidningeniskolan.com/article.jsp?article=4303> - hämtad 2009-03-12

7.4. Övriga arbeten:

Hidekrans, A. (2004) *Könsneutrala pronomen och omskrivning – en kvalitativ undersökning av bruket i studentuppsatser*. C-uppsats. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska språket

Landquist, J./Lind, M. (2008) *Attityder till könsneutralt språk*. Malmö högskola:

Läroarbetsgruppen, kultur – språk – media

7.5. Fokusgrupper:

Fokusgrupp A 2009-03-24

Fokusgrupp B 2009-03-30

Fokusgrupp C 2009-04-07

Samtliga fokusgrupper genomfördes på en till en och en halv timme i lokaler på Institutionen för socialt arbete på Sprängkullsgatan samt lokaler på Annedalsseminariet på Övre Husargatan i Göteborg.

7.6. Övriga länkar:

ful_ s manifest:

<http://www.tidskriftenful.se/index.php?m=ful&o=manifest> - hämtad 2009-04-22

Språknämndens språklåda:

<http://www.spraknamnden.se/sprakladan/ShowSearch.aspx?id=id=26009;objekttyp=lan> - hämtad 2009-04

8. Bilagor

8.1. Bilaga 1- Intervjuguide

Vad har ni för spontana tankar om texterna?

Har ni tänkt själva på om ni använder könsneutrala ord, titlar, pronomen eller annat?

- Har detta i så fall kommit upp i samband med utbildningen?

Tror du att språket har någon påverkan på hur jämställdheten mellan kvinnor och män i samhället ser ut?

Tror ni att det går att göra språket mer könsneutralt och hur tycker ni då att man ska gå väga?

Hur tänker ni kring begreppet ”hen” som används i texten?

Känner ni ett behov av ”hen” i svenskan?

Vad tänker ni kring dessa olika alternativ på pronomen, och vilka för- och nackdelar kan finnas med dessa, när man tänker både skriftligt och i tal?

Vilket eller vilka av följande alternativ tycker ni låter mest passande och vilket använder ni er av?;

- generativt maskulint pronomen - han
- generativt feminint pronomen -hon
- haon
- h-n
- han/hon
- han eller hon
- den
- flertal – dem
- överanvända substantivet

Hur tänker ni kring yrkestitlar, bör de vara könsneutrala?

Hur tänker ni kring blanketter, formulär och informationsmaterial på Socialtjänsten och liknande institutioner, skulle ett könsneutralt språk kunna tillföra något?

Tror ni språket har någon inverkan i mötet med klienter i ert framtida arbete?

Tror ni att ni kommer att tänka mer på könsneutrala ord, titlar och liknande, och kanske använda er av fler sådana efter denna fokusgrupp?

8.2. Bilaga 2 – Spelregler

Version 1

Varje gång det är en tjuvs tur, slår han eller hon med tärningen och flyttar sin pjäs lika många steg som tärningen visar.

En tjuv har automatiskt begått ett rån om han lyckas stanna på en bankruta. Han får då den summa som står på rutan om han lyckas slå högre med tärningen än bankkassörskan. En tjuv som begått ett rån, eller rymt ur fängelset får häktas av polisen. Han kan också häktas av brandkåren eftersom alla från utryckningsenheten får samarbeta. En tjuv som blir häktad blir genast av med alla de pengar han inte just då har gömda i något tjuvnäste. För varje kast som en tjuv sitter av på sitt straff får han (om han vill) slå en gång med tärningen; slår han en 6: a lyckas han rymma från fängelset och får genast flytta sin pjäs 6 rutor åt vilket håll som helst. Han kan också köpa sig fri genom att ta hjälp av en städerska. Städerskan kan låsa upp för tjuven som måste inkassera 1000 kronor till banken.

Om en tjuv är på flykt från polisen kan han ta hjälp av en pyroman. Tjuven betalar då 2000 kr för att låta pyromanen anlägga en brand. Brandkåren måste rycka ut och polisen får stå över ett kast. Om brandkåren slår högre än pyromanen slocknar elden, och polisen får återuppta jakten på gärningsmännen. Om däremot pyromanen slår högst blir brandmännen skadade av elden och sjuksköterskorna måste komma. Utryckningsenheten får då stå över två kast i väntan på att brandmännen ska bli friska.

Om en deltagare (tjuv, pyroman eller någon från utryckningsenheten) stannar på en hållplatsruta, får han i nästa drag flytta pjäsen till vilken annan hållplatsruta som helst. Detta gör han istället för att slå med tärningen, men i nästa drag måste han slå med tärningen och flytta som vanligt.

När alla tjuvarna och pyromanerna antingen flytt från staden eller sitter fängslade är spelet slut. Då vinner den som har mest pengar oavsett om han eller hon är tjuv/pyroman eller utryckningsarbetare.

Version 2

Varje gång det är en tjuvs tur, slår hen med tärningen och flyttar sin pjäs lika många steg som tärningen visar.

En tjuv har automatiskt begått ett rån om hen lyckas stanna på en bankruta. Hen får då den summa som står på rutan om hen lyckas slå högre med tärningen än kassapersonalen på banken. En tjuv som begått ett rån, eller rymt ur fängelset får häktas av polisen. Hen kan också häktas av brandkåren eftersom alla från utryckningsenheten får samarbeta. En tjuv som blir häktad blir genast av med alla de pengar hen inte just då har gömda i något tjuvnäste. För varje kast som en tjuv sitter av på sitt straff får hen (om hen vill) slå en gång med tärningen; slår hen en 6: a lyckas hen rymma från fängelset och får genast flytta sin pjäs 6 rutor åt vilket håll som helst. Hen kan också köpa sig fri genom att ta hjälp av en som städar på fängelset. Städpersonalen kan låsa upp för tjuven som måste inkassera 1000 kronor till banken.

Om en tjuv är på flykt från polisen kan hen ta hjälp av en pyroman. Tjuven betalar då 2000 kr för att låta pyromanen anlägga en brand. Brandkåren måste rycka ut och polisen får stå över ett kast. Om brandkåren slår högre än pyromanen slocknar elden, och polisen får återuppta jakten på gärningspersonen. Om däremot pyromanen slår högst blir brandpersonalen skadade av elden och sjukvårdspersonalen måste komma. Utryckningsenheten får då stå över två kast i väntan på att brandpersonalen ska bli friska.

Om en deltagare (tjuv, pyroman eller någon från utryckningsenheten) stannar på en hållplatsruta, får hen i nästa drag flytta pjäsen till vilken annan hållplatsruta som helst. Detta gör hen istället för att slå med tärningen, men i nästa drag måste hen slå med tärningen och flytta som vanligt.

När alla tjuvarna och pyromanerna antingen flytt från staden eller sitter fängslade är spelet slut. Då vinner den som har mest pengar oavsett om hen är tjuv/pyroman eller utryckningsarbetare.

8.3. Bilaga 3 – Lista på alternativa pronomen

Generativt maskulint pronomen:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa han?”

Generativt feminint pronomen:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa hon?”

Hen:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa hen?”

Haon:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa haon?”

H-n:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa h-n?”

Han/hon:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa han/hon?”

Han eller hon:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa han eller hon?”

Den:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa den?”

Flertal:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa dem?”

Överanvända substantivet:

”Hur gick det hos veterinären, vad sa veterinären?”